

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ KOMBINOVANÉ STUDIUM

2016-2017

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Helena Kyriakou

Vzdělávání seniorů jako podpora aktivního stárnutí

Praha 2017

Vedoucí bakalářské práce: Mgr. Martina Karkošová Ph.D.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR COMBINED PART TIME STUDIES

2016-2017

BACHELOR THESIS

Helena Kyriakou

Education for the elderly as the promotion of active aging

Prague 2017

The Bachelor Thesis Work Supervisor: Mgr. Martina Karkošová Ph.D.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky.....

Poděkování

Děkuji Mgr. Martině Karkošové Ph.D. za cenné rady, věcné připomínky a vstřícnost při konzultacích a vypracování bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce popisuje současný pohled na aktivní stárnutí ze strany seniora i ze strany společnosti, přičemž zaznamenává zejména vliv vzdělávání jako podpory aktivního stárnutí. Koncept aktivního stárnutí je v současné době prezentován jako řešení sociálního a ekonomického problému, který vzniká v důsledku nárůstu podílu starých lidí v populaci. Aktivní stárnutí by mělo být přínosem jak pro společnost, tak pro seniory samotné. V současné době je realizován Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Jedním z jeho bodů je celoživotní učení, které zahrnuje také vzdělávání pro seniory. Vzdělávání v seniorském věku má svá specifika. Významnou roli při něm má motivace ke vzdělávání, osobnost seniora, životní zkušenosti, podmínky ke vzdělávání, nabídka a přístup.

Praktická část bakalářské práce odpovídá na otázku, zda realizované vzdělávání plní očekávání seniora. Dílčími cíli je zjistit, jaká je motivace seniorů ke vzdělávání a jejich spokojenost s realizovaným vzděláváním. Výzkum je proveden kvalitativní metodou formou standardizovaného rozhovoru s otevřenými otázkami.

Klíčová slova

Aktivní stárnutí, celoživotní učení, geragogika, motivace seniorů ke vzdělávání, pozitivní stárnutí, řízený rozhovor, stárnutí populace, stáří, vzdělávání seniorů.

Annotation

Bachelor's thesis describes the current view of the active aging of older people as well as by the company, and notes in particular the impact of education is to promote active aging. The concept of active aging is currently being presented as a solution to social and economic problem that arises due to the increase in the proportion of old people in the population. Active aging should be beneficial for both society and older people themselves. Currently implemented a National Action Plan to support positive aging for the years 2013 to 2017. One of his points is lifelong learning, which includes training for seniors. Education in old age has its own specifics. An important role in it has a motivation for education, senior personality, life experiences, educational conditions, supply and access.

Practical part answers the question, whether realized education fulfills the expectations of seniors. Partial goals is to find out what is the motivation to educate seniors and their satisfaction with the implemented education. Research is done by qualitative methods in the form of a standardized interview with open questions.

Keywords

Active aging, aging, geragogy, guided interview, lifelong learning, motivation of senior citizens to education, population aging, positive aging, senior education.

OBSAH

ÚVOD.....	9
TEORETICKÁ ČÁST.....	11
1 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ.....	11
1.1 Změny ve stáří	11
1.2 Strategie vyrovnání se stářím a příprava na stáří	14
2 SPOLEČNOST A SENIORSKÁ OTÁZKA.....	16
2.1 Senioři – početná skupina obyvatel	16
2.2 Změna náhledu a přístupu ke stáří – cíl sociální politiky	18
2.3 Aktivní stárnutí – výzva pro seniory i pro společnost	19
2.4 Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí.....	20
3 VZDĚLÁVÁNÍ A PODPORA AKTIVNÍHO STÁRNUTÍ	22
3.1 Význam vzdělávání v seniorském věku.....	22
3.2 Funkce vzdělávání seniorů.....	24
3.3 Možnosti vzdělávání seniorů	25
4 ZÁJEM O VZDĚLÁVÁNÍ V SENIORSKÉM VĚKU	28
4.1 Motivace seniorů ke vzdělávání	28
4.2 Bariéry ve vzdělávání seniorů.....	30
5 GERAGOGIKA	33
5.1 Zásady edukace seniorů	33
5.2 Budoucnost vzdělávání seniorů	36
PRAKTICKÁ ČÁST	38
6 VÝZKUM	38
7 ANALYTICKÁ ČÁST	41
7.1 Motivace seniora ke vzdělávání.....	42
7.2 Spokojenost seniora s realizovaným vzděláváním	48
8 DISKUZE VÝSLEDKŮ	58
8.1 Vyhodnocení cíle 1: Zjistit motivaci seniora ke vzdělávání.....	58
8.2 Vyhodnocení cíle 2: Spokojenost seniora s realizovaným vzděláváním.....	60

8.3	Přínos vzdělávání seniorů – Plní realizované vzdělávání očekávání seniora? ...	62
ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	66
SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ	70
SEZNAM PŘÍLOH	71

ÚVOD

Cílem bakalářské práce je zaznamenat vliv vzdělávání seniorů na podporu aktivního stárnutí. Obsahově je bakalářská práce rozdělena na teoretickou a praktickou část. V úvodu teoretické části je popsáno stáří. Jde o poslední vývojovou etapou lidského života, kterou provázejí fyzické, psychické a sociální změny. Podle osobnostního založení seniora, dosavadního průběhu života, životní filozofie a zkušeností rozlišujeme pět přístupů ke stáří – konstruktivnost, obranný postoj, závislost, nepřátelství.

Navazuje problematika demografického stárnutí – obyvatelstvo České republiky stárne, podle předpovědí mají senioři tvořit v roce 2050 třetinu populace. V souvislosti s touto skutečností vyvstávají otázky zaměstnatelnosti seniorů, únosnosti zatížení rozpočtu vyplácenými důchody či náklady na zdravotní péči.

Jako odpověď na tyto otázky je prezentován koncept aktivního stárnutí, který by měl být přínosný jak pro společnost, tak pro seniory samotné. V současné době se realizují celospolečenské programy, které kladou hlavní důraz na další prodlužování života, ale zejména na podporu kvality života ve stáří. Jedná se zejména o Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017, který navazuje na dokumenty a doporučení Organizace spojených národů (OSN) a dalších mezinárodních organizací, zejména na Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí a Zásady OSN pro starší osoby.

Vzdělávání v seniorském věku může pomoci seniorům zvládnout období stárnutí a stáří a podpořit aktivní stárnutí. Edukace seniorů je přínosem nejen pro seniora samotného, ale i pro společnost. Z pohledu seniora vzdělávání pomáhá pochopit vývojové etapy během života a podporuje přechod a přizpůsobení se na změnu způsobu života ve stáří. Zlepšuje také orientaci v neznámých situacích, oddaluje stárnutí, umožňuje nadhled a zlepšuje schopnost se samostatně rozhodovat. Z pohledu společnosti pomáhá vzdělávání seniorů utvářet pozitivní názor na stáří a přispívá k vnímání plnohodnotného stylu ve stáří. Vnímáno je také jako integrující složka mezigeneračního porozumění a mezigenerační solidarity. Vzdělávání seniorů je také nástrojem pro sociální účely, prostředek v oblasti sociální politiky či součást zdravotní politiky.

Účast starších osob na dalším vzdělávání je v České republice ve srovnání se zeměmi Evropské unie poměrně nízká. Předpokladem edukace seniorů je motivace seniorů

k dalšímu vzdělávání. Z didaktického hlediska tvoří senioři velmi heterogenní skupinu, která vykazuje rozdíly osobnostní, věkové, rozdíly v získaných vědomostech aj. Posílení účasti dospělých ve vzdělávání znamená zvyšovat jejich přístup ke vzdělávacím příležitostem a porozumění jejich motivaci – proč se rozhodli se vzdělávat, případně co jim v tom brání. Výzvou pro budoucnost je v oblasti vzdělávání seniorů Age Management, jednou z cest boje proti diskriminaci a nálepkování seniorů je mainstreaming.

Teoretická část bakalářské práce popisuje obecně období stáří a stárnutí, zaznamenává změny ve stáří a strategie vyrovnání se se stářím. Navazuje kapitola zabývající se problematikou seniorů z pohledu společnosti a konceptem aktivního stárnutí. Vzdělávání seniorů jako podpora aktivního stárnutí, zájem o vzdělávání v seniorském věku jsou rozpracovány v dalších kapitolách. Teoretickou část uzavírá kapitola o geragogice, v níž jsou zmíněny zásady edukace seniorů a budoucnost vzdělávání seniorů.

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na přínos vzdělávání v seniorském věku – odpovídá na otázku, zda realizované vzdělávání plní očekávání seniora. Dílčími cíli je zjistit motivaci seniora ke vzdělávání a jeho spokojenost s realizovaným vzděláváním. Metodou kvalitativního výzkumu je strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami.

TEORETICKÁ ČÁST

1 STÁŘÍ A STÁRNUTÍ

Proces stárnutí probíhá u každého člověka rozdílně, a proto dochází k obtížnému vymezení definice toho, kdy je člověk starý. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2014)

Stárnutí jako nevratný a neopakovatelný proces, během kterého organismus prodělává specifické, morfologické a funkční změny popisuje Mlýnková (2010). Tyto změny nejsou stejné pro všechny jedince – jsou individuální, přicházejí v různou dobu a různou rychlostí. Výsledkem stárnutí je stáří, které je zároveň poslední etapou lidského života.

Stárnutí ovlivňuje celá řada faktorů, například genetické a dědičné dispozice, prodělané nemoci, způsob života a životospráva, životní náplň (vzdělání, zkušenosti, širší zájmů apod.), adaptabilita jedince a jeho frustrační tolerance, adaptace na životní změny a ztráty (penzionování, bio-psycho-sociální změny, umírání vrstevníků, očekávání vlastní smrti apod.), strategie vyrovnávání se se stárnutím a stářím. (Špatenková, 2015)

1.1 Změny ve stáří

Na základě změn, které stáří provází, rozlišuje Čevela (2012) pojmy kalendářní, biologické a sociální stáří.

Kalendářní stáří je dáno dosažením určitého věku. Podle dělení Světové zdravotnické organizace rozlišujeme rané stáří (60-74 let), vlastní stáří (75-89 let) a dlouhověkost (90 a více let). Nicméně přesné ohraničení je obtížné. Záleží na tělesné a duševní kondici a genetických předpokladech. Čevela (2012)

Biologické stáří je dáno dosažením určité míry involučních změn, zhoršení zdraví (fyzické zdatnosti, odolnosti a adaptability). *„Biologické stáří není dnes stanovitelné, neexistují přesná kritéria, procesy stárnutí jsou navíc prolínány s chorobnými změnami. Vnější vyjádření involučních změn je pokles výkonnosti, míra funkčního zdraví či fenotyp stáří – ‚stařecké‘ změny postavy, postoje, chůze, vlasů, pokožky, chrupu, fyziognomie obličeje, chování atd., ale také subjektivní vnímání výkonnosti a životní perspektivy. Zdá se, že psychický aspekt – subjektivní vnímání věku, související i*

s vnímáním úbytku či naopak dostatku sil, potenciálu zdraví – je významným faktorem biologického stáří, životní prognózy a geriatrické křehkosti.“ (Uotinen in Čevela, 2012, s. 25)

Sociální stáří – jde o souhrn sociálních změn, změn sociálních rolí, postojů, sociálního potenciálu, souhrnem znevýhodnění a životních událostí pokročilého věku, jako jsou penzionování, pokles životní úrovně, nezaměstnatelnost. Patří sem také zastarávání znalostí, odchod dětí z orientační rodiny, ovdovění, ztráta perspektiv a aspirací, přijetí role penzisty a starého člověka, obvykle v souvislosti s funkčními deficity a různou mírou znevýhodnění oproti mládí. *„Jde o ‚vystoupení či vytlačení ze světa mládí‘, mladých schopností, aspirací, motivací, zájmů a povinností,“* upřesňuje Čevela (2012, s. 26).

Čevela (2012) dále poznamenává, že za počátek sociálního stáří se obvykle považuje odchod do důchodu či vzniku nároku na starobní důchod. Tento ukazatel však podle něj vykazuje historický posun, spolu s důrazem na autonomii a participaci seniorů. Lze očekávat nárůst různorodosti ve schopnosti i zájmu pracovat či penzionovat, a to odlišně v různých profesích, přibývání přechodných forem postupného penzionování a částečné zaměstnanosti rozostřující toto kritérium.

Podobně dělí změny ve stáří do tří základních oblastí také Ondráková et al (2012) nebo Špatenková (2015): fyzické, psychické a socioekonomické. Uvedené oblasti nejsou izolované, ale jsou přirozeně propojené.

Fyzické (involuční) změny se projevují chorobami kardiovaskulárního systému, kloubů, páteře, problémy se smyslovými receptory apod. V důsledku těchto změn se řada seniorů stává fyzicky neaktivními. Dále dochází ke změnám vzhledu – šedivé vlasy, vrásky atd. Nejvýraznější jsou však změny u smyslových orgánů, především zraku (ztráta zrakové ostrosti) a sluchu (nedoslýchavost, zvonění v uších aj.). Ondráková et al. (2012)

Špatenková (2015) zmiňuje v rámci fyzických změn také volní i mimovolní pohybovou aktivitu člověka. Jde především o ubývání rychlosti pohybů, zpomalení psychomotorického tempa (nejen na úrovni motorické – celkové zpomalení seniora v chůzi, jemné motorice, ale i na úrovni psychické (zhoršené vybavování, zpomalené tempo myšlení apod.). V důsledku změn v centrálním nervovém systému dochází také

k prodloužení reakčního času (prodlužování doby mezi působením podnětu a následnou reakcí na něj).

Tím se dostáváme k psychickým změnám, pro které je typickým projevem „úbytek“ mozkové tkáně. Pohybuje se v rozmezí 10-15 % hmotnosti mozku. Tyto patologické změny se projevují i v oblasti psychické. (Stuart – Hamilton in Ondráková et al, 2012).

V seniorském věku zaznamenáváme pokles fluidní inteligence. *„Fluidní inteligenci můžeme definovat jako schopnost řešit problémy, které se nedají řešit na základě dosaženého vzdělání, zkušenosti nebo dané kultury (např. úlohy typu najít pravidlo, které spojuje skupinu položek ať již verbálních nebo matematických). Fluidní inteligence slábne u člověka již po 30. roce života. Krystalická inteligence naopak zůstává věkem téměř nedotčena,“* uvádí Holmerová et al. (2007, s. 62-63) s tím, že krystalická inteligence je jako suma vědomostí, které člověk v průběhu svého života získal (např. odborné znalosti, odborná terminologie apod.).

Může se projevovat tzv. zabíhavé myšlení, což se v praxi projevuje sníženou schopností udržet myšlenku nebo naopak ji opustit, protože najednou člověk neví, co chtěl říci dál. Na úrovni krátkodobé paměti mohou vznikat problémy se vstřípivostí a výbavností – zvláště názvů a jmen – tzv. „benigní stařecká zapomnětlivost“. Dlouhodobá paměť bývá ve stáří dlouho funkční. Senioři často vzpomínají na „staré časy“ a stávají se tak ochránci starých časů. (Holmerová et al. 2007)

Ve stáří se snižuje také schopnost delšího soustředění a vnímání.

Sociální změny jsou spojeny se sociálním okolím seniora. *„Sociální kontakty seniora přirozeně řídnou – přátelé, kamarádi a známí umírají, nebo jim zdravotní stav nedovoluje stýkat se se svými vrstevníky. Sociální kontakty se tak odehrávají spíše jen v rámci rodiny, kde se senior cítí relativně jistý. Na druhou stranu potřeba kontaktu s vrstevníky přináší seniorovi větší pochopení pro různé potíže, cítí generační solidaritu.“* (Špatenková, 2015, s. 70)

1.2 Strategie vyrovnání se stářím a příprava na stáří

Se stárnutím a stářím se lidé vyrovnávají různě. Záleží na jejich životě a životních podmínkách - osobnostních předpokladech, fyzickém stavu i ekonomickém zabezpečení.

Strategie vyrovnání se se stárnutím a stářím popisují Klevetová a Dlabalová (2008) následovně:

Konstruktivní strategie – člověk se dokáže vyrovnat s omezeními, které stáří přináší. Je stále aktivní, vytváří nové vztahy, stanovuje si přiměřené cíle a plány. Je snášenlivý, otevřený novým situacím, pružný v myšlení, tolerantní vůči druhým, navazuje kontakty. Je optimistický, spokojený a má smysl pro humor. Předpokladem je spokojené dětství a tvořivá dospělost.

Strategie závislosti – člověk je pasivní, nechce nic rozhodnout sám, spoléhá na pomoc druhých. Byl nebo ještě je pod vlivem svého partnera a tato role mu vyhovuje. Má rád své soukromí, odpočinek, pohodlí a bezpečí. Tento typ člověka sám neví, co je pro něj v dané situaci lepší, nechává za sebe rozhodovat děti, popř. zdravotníky.

Obranná strategie – člověk odmítá přijmout změny stáří. Je přehnaně aktivní, aby si dokázal, že je zcela soběstačný a nepotřebuje ničí pomoc. Je zpravidla profesně a společensky velmi úspěšný, nerad přijímá myšlenku na odchod do důchodu. Kontroluje se, a dodržuje své zvyklosti, nic se nesmí měnit. Bývá konfliktní a chce mít moc nad prostředím.

Strategie hostility – člověk je nepřátelský vůči lidem a vůči všemu, nic není nikdy dobře. Je obětí svého života, chce být litován. Hledá viníky ze své životní prohry, každý neúspěch zavinil někdo kolem něho. Je agresivní a podezřívavý, stále si na něco stěžuje a vyhledává konflikty. Nerozumí si s mladými lidmi, jako by jim záviděl jejich mladost.

Strategie sebenenávisti – člověk obrací svou nenávist a zlobu proti sobě. Je kritický vůči sobě, častým tématem je smrt jako vybození. Ve svém životě měl neuspokojivé vztahy s rodiči, manželem, na pracovišti. Trpí osamělostí. U těchto jedinců je těžké nacházet pozitivní přístupy, nezbývá než tyto postoje akceptovat.

Stáří je neoddelitelnou součástí lidského života a je dobré se na ně připravit. Jaké je budeme mít, záleží totiž z velké míry na nás.

Dlouhodobá příprava na stáří probíhá celoživotně. „*Má být součástí všech vzdělávacích a výchovných programů, které začínají od útlého věku. Smyslem je v celém období školních let podporovat pozitivní obraz stáří,*“ poznamenává Dvořáčková (2016).

Střednědobá příprava na stáří začíná v době, kdy nám zbývá přibližně deset let ekonomicky aktivního života. Je čas si uvědomit, že stáří se týká všech a je třeba se na ně pomalu, ale jistě připravovat.

Podle Dvořáčkové (2016) by měl člověk ve středním věku pamatovat na volbu druhého životního programu, kterému se bude věnovat v důchodovém věku. Je také nejvyšší čas si osvojit zásady zdravého životního způsobu, důležité je rozvíjet sociální vztahy a upevňovat vztahy v rodině. Krátkodobou přípravu na stáří je vhodné realizovat tři až pět let před předpokládaných odchodem do důchodu. Spočívá především v materiálním zajištění, umístění a vhodném vybavení bytu.

2 SPOLEČNOST A SENIORSKÁ OTÁZKA

Zvýšení podílu starších osob na celkové populaci má za následek nárůst sociální skupiny, která odčerpává veřejné finanční prostředky, ale nepodílí se na jejich tvorbě. Jako určité řešení je prezentován koncept aktivního stárnutí, který by měl být přínosný jak pro společnost, tak pro seniory samotné.

Idea aktivního stárnutí původně vychází ze zásad Organizace spojených národů pro seniory, které lze shrnout následovně:

- Nezávislost
- Účast na životě společnosti
- Důstojnost
- Péče
- Seberealizace.

(Špatenková, 2015)

Otázka aktivního zapojení seniorů v rámci společenské prospěšnosti je stále otevřená. Ministerstvo práce a sociálních věcí otevřelo v roce 2012 v rámci Evropského roku aktivního stárnutí a mezigenerační solidarity diskuzi o možnostech využití potenciálu, které s sebou stárnutí populace přináší. (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2012 [on line])

2.1 Senioři – početná skupina obyvatel

Podíl počtu seniorů v České republice roste. Jde o celospolečenský trend zapříčiněný nízkou porodností a prodlužováním naděje dožití.

Podle projekce Českého statistického úřadu obyvatelstvo České republiky ještě víc zestárne. Podíl osob ve věku nad 65 let by se mohl v roce 2050 přiblížit k jedné třetině, což by znamenalo zdvojnásobení současného podílu. (Český statistický úřad, 2013 [on line])

Z dat Českého statistického úřadu za rok 2015 dále vyplývá, že v populaci České republiky přibylo seniorů nad 65 let věku o 52,0 tisíce, ale dětí do 15 let jen o 22,7 tisíce. Průměrný věk obyvatel se zvýšil o 0,2 na 41,9 let k 31. 12. 2015. (Český

statistický úřad, 2015 [on line]). Naděje dožití (střední délka života) v roce 2015 byla u mužů 75,8 a u žen 81,4 roky. (Český statistický úřad, 2016 [on line])

O kvalitě života a zdraví vypovídá jiný ukazatel – zdravá délka života - délka života prožitá ve zdraví. V tomto směru situace v České republice je srovnatelná s průměrem EU, v České republice se udává u mužů 62, 3 let a u žen 64, 1 let (rok 2012). Jsou však státy, ve kterých je věk prožitý ve zdraví o 9 let vyšší – v Norsku je to u mužů 71,9 let, na Maltě u žen 72,2 let.

Je stárnutí lidstva problém nebo úspěch? Holmerová et al. (2006 [on line]) zmiňuje, že v souvislosti se stárnutím populace hovoříme o problému, užívá se dokonce pojmu „demografická panika“. Přesto je však stárnutí populace nutné považovat za zásadní úspěch, protože tento fenomén vznikl díky delšímu životu a lepšímu zdraví obyvatel mnoha zemí.

Na nutnost nalezení vhodného řešení problému stárnutí populace upozorňuje Schirmmacher. Roku 2050 má žít v Číně tolik lidí, kolik je jich dnes na celém světě. *„Tváří v tvář takovému růstu bude nejúspěšnější ta společnost, jejíž náboženské nebo kulturní přesvědčení bude umět stáří tvůrčím způsobem využít.“* (Schirmmacher, 2004, s. 11)

Problémy, které stárnutí populace přináší, je tedy zapotřebí řešit. Jedná se zejména:

- aby se s prodloužením lidského věku prodloužilo také to období života člověka, v němž je schopen vést plnohodnotný a nezávislý život v dobrém zdravotním stavu.
- o uchování či zlepšení kvality života ve vyšším věku.
- udržitelnost systémů sociálního zabezpečení.
- je třeba také řešit situaci lidí, kteří v důsledku zhoršené soběstačnosti potřebují pomoc rodiny, profesionálních služeb či institucí.

(Holmerová et al., 2006)

Objevují se však také studie upozorňující na možný problém gerontokratie. Početní převaha starších lidí nad mladými může vést k tomu, že budou staří rozhodovat o mladých. (Schirmmacher, 2005)

2.2 Změna náhledu a přístupu ke stáří – cíl sociální politiky

Tradičně byl vyšší věk spojován s odchodem do penze, nemocí a nesoběstačností. *„Strategie a programy, které z tohoto paradigmatu vycházejí, ale již naprosto neodpovídají realitě. Naopak v současné době zůstává naprostá většina seniorů soběstačných i ve velmi pokročilém věku,“* poznamenává Holmerová at al. (2006)

Starší lidé jsou často aktivní v práci a zejména mimo oficiální pracovní trh. Týká se to také poskytování péče jiným rodinným příslušníkům, přičemž tato činnost bývá často nedocenená. *„Nové paradigma musí vzít v úvahu mezigenerační vztahy a respektovat vzájemný přínos jednotlivých generací, na tom je založena koncepce „společnosti pro každý věk“. Nové paradigma musí zdůraznit, že učení není již výsadou mladých lidí a lidí středního věku, ale že učení je také důležité pro starší lidi. Musí napomáhat vytváření výukových programů pro starší občany, a to nejen s ohledem na potřeby trhu práce,“* doplňuje Holmerová at al. (2006).

Společnost má podporovat zdravý životní styl a zdravé prostředí a tím také zdravé a aktivní stárnutí. Je to příležitost, jak se vyrovnat s problémy spojenými se stárnutím populace, jak zajistit finanční udržitelnost sociálně zdravotního systému a jak co nejefektivněji využít potenciálu přibývajícího počtu starších lidí. *„Vlivem demografických změn a stárnutím populace se zvyšuje podíl osob, jež disponují cennými životními zkušenostmi z praktického života, odborností a orientací ve vykonávané profesi, názorovou stabilitou, větší odpovědností, spolehlivostí, a celkové větší vyzrálostí. Starší lidé tak představují pro společnost přínos ve vztahu k vykonávání vysoce odborných pracovních činností v rámci některých profesí a rovněž při předávání svých zkušeností a znalostí mladší generaci.“* (Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2015 [on line])

Demografické stárnutí může představovat příležitost a výzvu, jak co nejefektivněji využít znalostí a potenciálu přibývajícího počtu starších lidí.

Světová zdravotnická organizace přišla již koncem 90 let 20. století v souvislosti s problematikou celosvětového stárnutí populace s pojmem „aktivní stárnutí“. Tento koncept přístupu ke stáří a seniorům vychází ze zásad Organizace spojených národů pro seniory a vyjadřuje potřebu změny v přístupu k otázkám začleňování seniorů do společnosti. (Dvořáčková, 2016 [on line])

Základem aktivního stárnutí je prohloubení vztahu veřejnosti k seniorům ve smyslu respektování a prosazování jejich práv a hodnot, jako jsou nezávislost, důstojnost, účast na životě společnosti a seberealizace. Změna je založena na principech solidarity, respektu k individualitě a jedinečnosti. Cílem je zajistit vysokou kvalitu života i v pozdním věku a prohloubit mezigenerační solidaritu. Dvořáčková (2016 [on line]) dále upřesňuje: *„Aktivní stárnutí znamená nabízet lepší podporu starším lidem. Být aktivní znamená být pozitivní, otevřený novým věcem, smysluplně využívat svůj volný čas, dbát o své zdraví a udržovat bystrou mysl.“*

WHO (2002, s. 12 [on line]) definuje aktivní stárnutí jako *„Proces co nejlepšího využití příležitostí pro zdraví, participaci a bezpečnost ke zlepšení kvality života lidí v průběhu stárnutí.“*

Holczerová a Dvořáčková (2013) shrnuje aktivní stárnutí pod následujícími termíny: nezávislost, účast na životě společnosti, důstojnost, péče a seberealizace. Dále poznamenává, že o aktivitě ve stáří rozhodují čtyři dimenze: společenská atmosféra, individualita člověka, zdravotní stav a nabídka možností. K hlavním nástrojům prodloužení aktivního života patří zdravý životní styl, prevence onemocnění a posilování funkčního zdraví.

Úspěch konceptu aktivního stárnutí je to značné míry produktem příslibu řešení, které nabízí. Toto řešení lze nazvat efektivním. *„Efektivita je v tomto smyslu spojována především s maximálním využitím potenciálu, který je nejhlasitěji asociován s představou seniorů jako rezervoáru pracovní síly,“* podotýká Hasmanová Marhánková (2013, s. 57) Tato efektivita ale nemá pouze podobu plného využití potenciálu starších lidí na trhu práce, v rodině či komunitě, jedná se především o efektivitu života samotného, která je základním předpokladem rozvoje tohoto potenciálu.

2.3 Aktivní stárnutí – výzva pro seniory i pro společnost

Změna náhledu a přístupu ke stáří a stárnutí je podle některých autorů historickým mezníkem. Schirmacher (2004, s. 9-12) přirovnává přetvoření představ o stáří k revoluci, srovnatelnou s velkými osvobozeneckými hnutími minulosti. Změnu však pojímá jako úkol, týkající se celé společnosti: *„Nečeká nás pohodlný ušák, oheň v krbu*

a plná spíž. Nemůžeme zůstat doma. Musíme ven, dokud jsme ještě silní a sebevědomí. Jen zřídka mohla nějaká společnost říct tak jasně jako naše: v příštích třiceti letech se musíme naučit stárnout úplně nově.“

Ve světě se zkoušejí nové modely využití potenciálu starších lidí. Jedním z nich je sociální síť na principu výměnné burzy. Evidovanou jednotkou je čas. Německá Zeit Bank začala s touto aktivitou v roce 2006, úspěšný vzor našla v Japonsku. Spočívá v tom, že např. penzionovaný učitel poskytuje doučovací hodiny a tento čas ušetří pro pozdější dobu, kdy bude potřebovat např. pomoc na zahradě nebo v domácnosti. „Spolek prezentuje tuto aktivitu na internetu, kde se podávají nabídky a poptávky a uvádí se časové jednotky. Dosud je tato síť ještě ve fázi testování a budování. Zeit Bank registrovala na počátku roku 2010 asi 70 registrovaných uživatelů, ale teprve od 1000, jak odhadují organizátoři, by měl systém skutečnou funkční základnu,“ uvádí Henzler a Spath. (2013, s. 77-78)

Jako příklad dobré praxe popisuje Bočková et al. (2011) Japan's silver human resources center (Centra stříbrných lidských zdrojů). Tato aktivita je určena pro osoby starší 60 let, které mají nárok na starobní důchod, ale rády by se ještě zapojily do společnosti skrze pracovní činnost, který by vyhovovala jejich individuálním potřebám a požadavkům. Centra vyhledávají pracovní příležitosti skrze podniky domácností, veřejné organizace apod. Jedná se například o úklid parků, pletí, vyvěšování plakátů apod. Nabídky potom předává zaregistrovaným seniorům, a to podle obsahu práce, frekvence a rozsahu pro požadované pracovní místo. Za odvedenou práci dostávají senioři od center finanční odměnu. Tato centra se rozšířila během 24 let na 1600 center v celé zemi. Za tuto dobu se zaregistrovalo celkem 790 000 seniorů.

2.4 Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí

V poslední době vzniká řada organizací, sdružení, nadací a svépomocných skupin, které se zabývají životem seniorů, vytváření pro ně programy a snaží se o změnu celospolečenského pohledu na stárnutí a stáří (Klvetová, Dlabalová, 2008)

Vznik těchto organizací je výsledkem současné mezinárodní politiky i politiky České republiky. Nejnovějším dokumentem Organizace spojených národů v této oblasti je

podle Klevetové a Dlabalové (2008,) Mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí, který byl přijat v dubnu 2002. Zabývá se aktuálními problémy současného stáří a stárnutí a zároveň vymezením úkolů pro současnou i blízkou budoucnost. V květnu 2002 byl v České republice v návaznosti na tento plán vypracován Národní program přípravy na stárnutí na období let 2003 – 2007.

Obracel se na celou společnost. *„Vychází ze skutečnosti, že mladá generace není na stáří připravena a plně nechápe přínos seniorské populace pro společnost... Střední generace, jako ekonomicky aktivní část společnosti, je zodpovědná za svou vlastní přípravu na stárnutí a prosazování celospolečenských opatření ve prospěch seniorů... Seniorská generace svými aktivitami a přístupem má přispět ke změně vnímání procesu stárnutí a stáří.“* (Klevetová, Dlabalová, 2008, s. 15)

Národní program přípravy na stárnutí je vždy po pěti letech aktualizován. V současné době je aktuální Národní strategie podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Hlavními body této strategie jsou:

- Celoživotní učení
- Zaměstnávání starších osob a seniorů
- Dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce
- Kvalitní prostředí pro život seniorů
- Zdravé stárnutí a péče o seniory.

(Dvořáčková, 2006 [on line])

V roce 2006 byla v souvislosti s plněním Národního programu přípravy na stárnutí zřízena Rada vlády pro seniory a stárnutí populace, která je stálým poradním orgánem vlády.

3 VZDĚLÁVÁNÍ A PODPORA AKTIVNÍHO STÁRNUTÍ

Vzdělávání může pomoci seniorům zvládnout období stárnutí a stáří a podpořit aktivní stárnutí. Pozitivním vlivem vzdělávání na stáří se zabýval již řecký filozof Aristotelés ze Stageiry (384 – 322 př. n. l.), který je autorem myšlenky „*Vzdělávání je nejlepší cestovné pro stáří.*“

Vzdělávání seniorů je v současnosti jedním z prvků konceptu aktivního stárnutí. Aktivní stárnutí definovala Česká vláda v Národním programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 jako svou prioritu (v současné verzi dokumentu je termín nahrazen spojením „*pozitivní stárnutí*“, které ale poměrně synonymicky odkazuje na původní pojetí). Podobně i Evropská komise ustavila aktivní stárnutí jako pilíř své sociální politiky ve vztahu ke stárnutí. (Hasmanová Marhánková, 2014)

3.1 Význam vzdělávání v seniorském věku

Vzdělávání v seniorském věku je přínosem nejen pro seniora samotného, ale i pro společnost.

Z pohledu seniora vzdělávání pomáhá pochopit vývojové etapy během života a podporuje přechod a přizpůsobení se na změnu způsobu života ve stáří. Zlepšuje také orientaci v neznámých situacích, oddaluje stárnutí, umožňuje nadhled a zlepšuje schopnost se samostatně rozhodovat. „*Je původcem pocitu životního optimismu a pomůckou pro obohacování života seniorů,*“ poznamenává Benešová (2014, s. 98).

Z pohledu společnosti pomáhá vzdělávání seniorů utvářet pozitivní názor na stáří a přispívá k vnímání plnohodnotného stylu ve stáří. Vnímáno je také jako integrující složka mezigeneračního porozumění a mezigenerační solidarity (Bočková in Benešová, 2014). Bylo prokázáno, že tam, kde se dohromady setkávají mladí a staří, dochází k vzájemnému pozitivnímu ovlivňování a generačnímu sbližování. Mladí vnímají problémy pokročilého věku a mohou jim lépe porozumět, starší generace je pak mladými akceptována a získává pocit smysluplnosti akceptace. Dochází nejen k posílení oboustranného porozumění, ale i k předcházení možného sociálního napětí mezi těmito generacemi. (Petřková in Benešová, 2014).

Vzdělávání seniorů jako nástroj pro sociální účely, prostředek v oblasti sociální politiky či součást zdravotní politiky zmiňuje Špatenková (2015) Pojmy vzdělávání seniorů a edukace seniorů užívá autorka jako synonyma. (Špatenková, 2015)

Edukace seniorů může být prostředkem nebo cílem. *„Pokud je považována za prostředek, je vzdělávání seniorů nástrojem pro sociální účely, například pro setrvání na trhu práce, zlepšení pracovního uplatnění, získání nějaké sociální role, zvýšení fyzického či psychického zdraví v rámci určité vybrané populace, informovanost spotřebitele, zvýšení funkční gramotnosti apod.“* uvádí Špatenková (2015, s. 40) a dále: *„Jako prostředek je vzdělávání seniorů uplatňované v oblasti sociální politiky, v rozvoji lidských zdrojů, ve vzdělávání spotřebitelů nebo při vzdělávání zaměstnanců. Edukace seniorů se začala uplatňovat také jako součást zdravotnické politiky.“*

Pokud je vzdělávání seniorů cílem, je nástrojem rozvoje lidského potenciálu a přenosu kultury, například učení pro učení, zajištění kulturní kontinuity, zvýšení psychické a fyzické pohody v rámci obecného konceptu volného času a rozvoj celoživotního učení (Verner, Booth in Špatenková, 2015).

Vzdělávání v seniorském věku jako prvek přenesení odpovědnosti za životní úroveň a kvalitu života ve stáří ze sociálního státu na člověka zmiňuje Rabušic (2006). *„Před sociology, psychology a pedagogy proto stojí jasný úkol: naučit člověka stárnout. Vštípit mu poznání, že tak, jako se v mládí připravuje na svou profesní dráhu, tak je potřeba se ve starším středním věku začít připravovat na dlouhé období života seniora. Vnutnout mu ideu, že život ve stáří, život v důchodu, může být velmi aktivní fází naší životní dráhy. Vnutit' mu koncept aktivního stárnutí.“* Součástí tohoto „učení se stárnout“ je také potřeba naučit populaci, aby ani ve vyšším středním a v předseniorském věku nepřestala věnovat pozornost svému vzdělávání, které jí pomůže udržet se v hlavním proudu dynamicky se vyvíjející společnosti založené na vědě.

Špatenková zmiňuje tři aspekty edukace seniorů. (2015):

1. Edukace seniorů jako příprava na stáří. Příprava na stáří znamená „začít včas investovat do svého nového já“. Cílem této přípravy je být připraven na problémy stáří – až přijdou, mít možnosti a zdroje jim čelit.
2. Edukace seniorů jako druhý životní program. Jde o celkový soubor aktivit plánovaných na stáří či období starobního důchodu. Tento program je podle

Haškovcové (in Špatenková, 2015) potřeba individuálně vystavět a přijmout, jelikož jeho cílem je vyplnit čas, ve kterém už nelze dělat to co dosud.

3. Edukace seniorů jako cesta ke kvalitě života ve stáří. Edukací dochází k mobilizaci intelektových a kognitivních funkcí upevňujících fyzické a duševní zdraví, což vede k životní spokojenosti.

3.2 Funkce vzdělávání seniorů

Základní funkce vzdělávání seniorů formuluje Mühlpachr v souladu s Livečkou (2004) jako preventivní, anticipační, rehabilitační a posilovací.

- Preventivní funkce - uskutečňuje souborem opatření, které, pokud jsou prováděny v dostatečném předstihu, mají pozitivní vliv na průběh stáří;
- Anticipační funkce - přispívá k připravenosti na změny související s odchodem do důchodu;
- Rehabilitační funkce - pomáhá znovuobnovovat a udržet fyzické a duševní síly včetně přípravy pro následující život;
- Posilovací funkce – je považována za nejvýznamnější. Pomáhá rozvíjet zájmy, potřeby a schopnosti lidí v seniorském věku, podporuje jejich aktivitu, kultivaci jejich zájmů a potřeb. Tato funkce by se dala označit také jako stimulační, případně kultivační.

Ještě více funkcí podle specifického cíle vzdělávání seniorů zmiňuje Čornaničová (in Benešová, 2014):

- Preventivní – pozitivní ovlivnění průběhu stáří a stárnutí;
- Anticipační – kladná připravenost na změny v průběhu života;
- Rehabilitační – znovuobnovení a udržení fyzických a duševních sil;
- Kompenzační – vzdělávací činnosti kompenzují pokles sociálních kontaktů;
- Aktivizační – začlenění do společnosti;
- Komunikační – komunikace s okolím, ale i s celou společností;
- Relaxační – smysluplné trávení volného času, které napomáhá vnitřní harmonii;

- Mezigenerační porozumění;
- Posilovací – přispívá k rozvoji zájmů, potřeb a schopností.

Z hlediska primárního zaměření na některé osobnostní stránky účastníka vzdělávání dělí funkce vzdělávání seniorů Haškovcová (in Špatenková, 2015):

- Vzdělávací funkce - získání nových poznatků, informací, osvojování dovedností;
- Kulturně-kultivační funkce – rozvoj osobnosti v umělecké, kulturní či pohybové oblasti;
- Sociálně-psychologická funkce – cílená aktivita v oblasti sociálních vztahů a psychického rozvoje.

3.3 Možnosti vzdělávání seniorů

Vzdělávání starších má svá specifika – je např. na rozdíl od školského a profesního vzdělávání je skutečně dobrovolné, celkově se ho účastní oproti ostatním skupinám obyvatelstva méně osob a nejvíce se senioři učí pomocí masových médií a přátel. Podle Beneše (2014, s. 112) je však důležité, zda existuje odpovídající nabídka. *„Úspěšnost univerzit třetího věku ukazuje, že potřebám této věkové skupiny přizpůsobená nabídka najde skutečně nadšené zájemce. V tomto případě není důležité, zda se učí každý, ale jestli se každý, kdo chce, učit může.“*

Krystoň (2012 [on line]) vyčleňuje na základě klasifikace vycházející z prostředí Evropské unie v rámci celoživotního učení tři základní kategorie účelných vzdělávacích aktivit:

- Formální vzdělávání – institucionální vzdělávání a odborná příprava, jejímž výsledkem je udělení oficiálně uznávaných dokladů a nabytí kvalifikace.
- Neformální vzdělávání – probíhá při hlavních proudech vzdělávání a odborné přípravy, obvykle není ukončené vydáním oficiálních dokladů. Neformální vzdělávání může být umožněné na pracovišti nebo v rámci aktivit občanských sdružení a organizací. Může probíhat i prostřednictvím organizací, které byly vytvořené na doplnění formálních systémů vzdělávání.

- Informální učení – neinstitucionální, je přirozenou součástí každodenního života. Na rozdíl od formálního a neformálního učení nemusí být záměrné a učící se si nemusí uvědomovat (a nemusí ani rozpoznat), že přispívá k jeho vědomostem a zručnostem.

Ondráková et al. (2012) jmenuje v rámci institucionálního zajištění vzdělávacích aktivit seniorů tyto vybrané instituce:

1. Univerzita třetího věku (U3V)

Existují dvě hlavní formy U3V – buď je U3V integrální částí místní univerzity (tato forma převládá v kontinentální Evropě), nebo je U3V zcela nezávislou dobrovolnickou organizací (typické pro Velkou Británii). Počátky univerzit třetího věku u ČR se datují od r. 1986 a jsou spojeny s Univerzitou Palackého v Olomouci. Dnes jsou již poměrně hojně rozšířené. Patří do oblasti tzv. neformálního vzdělávání.

I když studium probíhá na univerzitách, nelze získat ucelené vysokoškolské vzdělání. Studenti získávají pouze potvrzení o absolvování jimi zvolených kurzů. Ke studiu na U3V se mohou přihlásit osoby po dovršení 55 let věku, jen v některých případech je studium podmíněno maturitou dokončeným středoškolským vzděláním. Studium na U3V trvá v ČR obvykle jeden až tři roky.

2. Akademie třetího věku

Podobají se univerzitám třetího věku, a to hlavně organizací vzdělávací činnosti, náročností apod. Mohou být provozovány i jinými institucemi, než univerzitami, např. městem, krajem, knihovnou, vyšší odbornou školou apod. Mohou je tak využít senioři bydlící ve městech, kde není sídlo některé z vysokých škol.

3. Kluby aktivního stárnutí

Ve srovnání s dvěma předcházejícími aktivitami jsou kluby aktivního stárnutí méně koncepční. Nabízené aktivity jsou různorodé a většinou netvoří ucelený rámec, nabízejí však i kulturní vyžití.

Benešová (2014, s. 112) zmiňuje podobnost klubů aktivního stárnutí s kluby seniorů, kluby dříve narozených či kluby důchodců. „... ve svých principech se téměř neliší od Akademii třetího věku. Nicméně kluby seniorů jsou méně oficiální a jsou zaměřeny především na rozvoj osobních zájmů. Kluby poskytují obrovský rozsah služeb a aktivit jako například vyjížděky, besídky, přednášky, výlety, kulturní akce, tělovýchovné akce,

společenské hry apod. V České republice se jedná o nejtypičtější formu setkávání seniorů.“

Jako další možný způsob edukace seniorů uvádí Benešová (2014) Rozhlasovou akademii třetího věku, kterou vysílal Český rozhlas 2 – Praha již od roku 1997. Byl vysílán jednou týdně večer v délce 25 minut. Vzdělávací cykly byly zaměřené např. na literaturu, historii, botaniku, psychologii, filozofii aj., přičemž z každého cyklu vypracovávali studující písemné práce. Po úspěšném absolvování obdrželi studenti diplom.

Formou dálkového vzdělávání jsou i virtuální univerzity třetího věku (VU3V) realizované prostřednictvím komunikačních technologií a internetu. (Benešová, 2014, s. 113).

Špatenková (2015) i Benešová (2014) zmiňují jako formu vzdělávání seniorů trénování paměti. Nejčastěji se realizuje v institucích sociálních služeb v rámci aktivizace uživatelů, ale může být i součástí komunitní péče o seniory. Jde o specializovanou geragogickou intervenci, jejímž cílem je zlepšit úbytek pocíťovaný v oblasti mentálního výkonu v oblasti komunikace.

4 ZÁJEM O VZDĚLÁVÁNÍ V SENIORSKÉM VĚKU

Rabušic (2006) zmiňuje, že účast starších osob na dalším vzdělávání je v České republice ve srovnání se zeměmi Evropské unie poměrně nízká. Jak ukazují údaje z výzkumu, který v roce 2003 provedl Eurostat pod názvem Ad hoc module on lifelong learning, podíl osob ve věku 55–64 let na jakékoliv vzdělávací aktivitě, to je týkajícího se formálního, neformálního či informálního vzdělávání, dosáhl v ČR pouhých 20 %.

Pro srovnání – průměr ve 25 členských státech EU je 30 %, přičemž nejvyšší podíl účasti na dalších vzdělávacích aktivitách byl zaznamenán v Rakousku (93 %), dále ve Slovinsku (78 %) a v Dánsku (72 %). Nejméně naopak v Maďarsku (4 %), v Řecku (7 %) a ve Španělsku (14 %). (Kailis, Pilos in Rabušic, 2006).

V oblasti vzdělávání v seniorském věku máme navíc stále co objevovat. Dosavadní gerontologicky orientované výzkumy se podle Špatenkové (2015, s. 64) zaměřovaly především na charakterizování deficitů stárnutí a stáří, nikoliv na postihnutí jeho silných stránek či vzdělávání ve stáří. „*O patologii stárnutí a stáří (např. o demencích) toho víme relativně hodně. O seniorech angažovaných v tradičních vzdělávacích situacích toho ale pořád víme poměrně málo.*“

4.1 Motivace seniorů ke vzdělávání

Motivy jsou dispozice k usměrňování jednání, zaměřené na dosažení určitého cíle. (Nakonečný, 2015). Jde tedy o psychologické důvody našeho nebo cizího jednání. Proces, kterým začíná uskutečňování těchto cílů, se označuje jako motivace. (Nakonečný, 2015)

Termínem motivace označujeme v psychologii hybné momenty v činnostech, prožívání, chování a osobnosti. „*Tedy vše to, co člověka pobízí, někam směřuje, ale také to, co mu brání něco vykonat, nějak se chovat,*“ poznamenává Farková (2006, s. 70-71) a dodává, že v jistém slova smyslu lze stavy motivace chápat jako psychologické příčiny jednání a chování.

Špatenková (2015) podotýká, že právě na motivaci tedy záleží, zda senior do vzdělávacího procesu vůbec vstoupí, zda v něm setrvá, nebo ho ukončí. Zmiňuje vnější

a vnitřní motivaci ke vzdělávání, přičemž vnější motivace – tedy tlak na získání kvalifikace a na její zvyšování – je v případě seniorů minimální. Na významu proto nabývá motivace vnitřní, vycházející z vlastních pohnutek daného jedince. Vzdělávání v seniorském období je totiž činnost dobrovolná a její účastník si sám volí obsah vzdělávání.

Formami motivace jsou potřeby, zájmy a ideály. (Farková, 2006)

Shodně rozděluje Nakonečný (2015, s. 508) formy motivů - na potřeby, zájmy a ideje (poslední forma je podle autora uváděna v odborné literatuře jen velmi zřídka). „*Základní formou motivů jsou potřeby, vyjadřující vnitřní motivující stav, kdežto zájmy jsou deskriptivní termíny, vyjadřují trvalé zaměření pozornosti a chování na určité objekty, zaměření vycházející z určitých potřeb; potřeby a zájmy se někdy oddělují jen velmi obtížně, protože tvoří funkční jednotu, například potřeba sexu a zájem o druhé pohlaví.*“

Dlabalová a Klevetová (2008) uvádějí tři motivační klíče pro rozhovory se seniorem a společné hledání a plánování aktivit:

1. Touha dosáhnout cíle: Je moje touha dosáhnout cíle dost veliká? Kdo je mi oporou?
2. Důvěra ve vlastní schopnosti: Věří si senior, že to dokáže? Kdo je mu oporou?
3. Vlastní představa dosažené změny: Dokáže si senior představit sám sebe s dosaženou změnou? Co bude dělat, jak bude sám se sebou spokojený?

Milan Beneš (2014, s. 112) uvádí, že motivace dalšího vzdělávání seniorů záleží hlavně na dosaženém vzdělání, dřívější účasti na dalším vzdělávání, ale i na druhu vzdělání; na dříve rozvinutých zájmech zabývat se různými oblastmi vědění a na účasti na kulturním životě, na sociální aktivitě v rodině i vně rodiny, na politické angažovanosti, snaze zlepšit věci v komunitě, prosadit zájmy seniorů atd. Vzdělávání může být také jako hobby, zájem o poznání. „*Motivem je často touha po sociálních kontaktech, očekávání okolí, ale i snaha najít smysl života ve vědomí vlastní konečnosti, zvládání tělesných, psychických a sociálních změn, udržování vlastních sil. Vzdělávání seniorů má často charakter prevence, odstranění a kompenzace deficitů, cílem je udržení tělesných a intelektuálních sil,*“ upřesňuje autor.

Rabušic (2006) popisuje výsledky speciálního šetření zaměřeného na celoživotní vzdělání. Plány na budoucí vzdělávání osob staršího věku jsou podle šetření ovlivněny vzděláváním respondenta (čím vyšší vzdělání, tím častější plány na účast v kurzech vzdělávání dospělých), jeho věkem (starší respondenti plánují svou účast mnohem méně často, než respondenti mladší), hodnotou, kterou připisuje vzdělání pro úspěch v životě a – to především – minulou participací na nějakých vzdělávacích aktivitách.

4.2 Bariéry ve vzdělávání seniorů

Neúčast na vzdělávacích aktivitách dospělých může mít řadu důvodů, řadu bariér. U starší populace to mohou být především psychologické bariéry, nedostatek zájmu, strach z učení popřípadě negativní sebepercepce nebo nedůvěra v sebe sama (Hiemstra in Rabušic, 2006). Dalším důvodem může být finanční nedostupnost kurzů, nevhodná nabídka, nebo informace o těchto kurzech nemusí být příliš rozšířena. (Rabušic, 2006)

Rabušicová, Rabušic (2008) rozdělují bariéry ve vzdělávání dospělých na situační (nedostatek finančních prostředků, pracovní zaneprázdnění, nedostatek času, zdravotní důvody), institucionální (nedostatek informací o kurzech, nedostatek nebo nízká kvalita kurzů) a osobnostní (účast ve vzdělávacích kurzech nebo školeních nemá smysl, obavy z nezvládnutí kurzu, obavy z nedostačujícího vzdělání pro další vzdělávání).

Na bariéry v podobě involučních změn (např. vizuální či auditivní problémy účastníků), investice ve formě mentální energie, motivace, stimulace, podporu a další faktory determinující učení, které mohou být u různých seniorů různé, upozorňuje Špatenková (2015). Efektivní edukace seniorů je tak komplikována řadou bariér, kterou dělí v souladu s Annou Petřkovou na:

- Informační – neschopnost či nemožnost seniorů vyhledat si relevantní informace o příležitostech ke studiu nebo potřebné pro studium.
- Situační – vycházejí z aktuálního kontextu a životní situace jedince, např. nedostatek finančních prostředků na studium, nedostatek času apod.
- Psychologické – nízká motivace, která souvisí s negativním postojem ke vzdělávání.

- Andragogické – interval od posledního systematického vzdělávání, nedostatek předchozích vědomostí, charakter učiva, kvalita výuky a způsob hodnocení atd.
- Organizační – nabídka vzdělávacích aktivit, jejich typ a kvalita, časový harmonogram, výběr místa a prostoru pro vzdělávání, administrativní zajištění apod.

K největším překážkám při edukaci seniorů však patří podle Špatenkové (2015) předsudky a stereotypy o stáří a stárnutí.

Špatenková (2015) dále uvádí mýty o stáří a seniorech vztažené přímo k situaci vzdělávání a námitky proti nim:

- Vzdělávat seniory je zbytečné. („Už jim to k ničemu není, když chodí do zaměstnání.“) - Vzdělávání však nemusí být jen profesní, ale i zájmové. Získané vědomosti, dovednosti a schopnosti se dají uplatnit nejen na trhu práce, ale i k vlastnímu prospěchu, své rodiny, komunity, mohou se zapojit do dobrovolnických aktivit apod.
- Staří lidé se nemohou ničemu novému naučit. („Starého psa novým kouskům nenaučíš.“) - Pokud senioři nemají vážné zdravotní problémy, jsou schopni se stále učit nové věci. Klíčová je jejich ochota ke vzdělávání (motivace, zdroje).
- Senioři si nic nazapamatují. („Stejně všechno zapomenou.“) – Paměť a kognitivní funkce mohou být u seniorů determinovány únavou, nedostatkem spánku, léky, přítomností bolesti, psychickými problémy nebo stresem. Výzkumy zaměřené na trénování paměti však jednoznačně prokázaly efektivitu těchto programů i u seniorů zasažených nemocí.
- Senioři nechtějí mít nic společného s moderními technologiemi. – Senioři chtějí také profitovat z moderních technologií, pokud jim usnadňují a zbytečně nekomplikují život. Stále více seniorů užívá internet, nakupuje online, užívá Skype nebo Facebook.
- Starší lidé jen zabírají místo ve škole mladým. – Vzdělávání mladých a starších se nekříží, naopak se může vhodně doplňovat.
- Senioři se nemohou vzdělávat, protože jsou hendikepovaní. – Starší lidé dokáží svá omezení kompenzovat. Při realizaci edukačních aktivit pro seniory by se však mělo udělat maximum, aby se účastníkům vytvořilo optimální prostředí.

- Senioři se nechtějí vzdělávat, nejsou ochotní měnit svůj životní styl. – Senioři se vzdělávat chtějí. Dokazuje to například poptávka po univerzitách třetího věku, která dlouhodobě převyšuje nabídku.
- Staří lidé potřebují zdravotní a sociální péči, ne vzdělávání. – Senioři jsou dnes mnohem zdravější a čilejší. Chtějí být stále aktivní, nechtějí být jen pasivními příjemci péče. Chtějí žít – a co možná nejnorněji.
- Senioři mají úplně jiné problémy, než se vzdělávat. (např. s bydlením nebo penězi) – Geragogika zahrnuje nejen edukaci, ale také například poradenství, prevenci problémů ve stáří, ale také jejich řešení či minimalizaci.
- Rehabilitace a prevence je záležitost zdravotníků, ne vzdělavatelů. – Edukační aktivity jsou nedílnou součástí celkové rehabilitace. Kromě toho je možné nabízet edukační aktivity naměřené na podporu zdravého životního stylu, aktivního či úspěšného stárnutí apod.

Další bariérou vzdělávání seniorů je ne(přípravenost) české starší populace na nutnost celoživotního učení. Ta na základě výzkumu Rabušice (2006) není nijak valná. *„Představa „chodit opět do školy“, byť oním „chodit do školy“ je pouze návštěva různě dlouhých vzdělávacích kurzů, je pro valnou část české starší populace nemyslitelná,“* podotýká autor s tím, že ti, kdo kurzy vzdělávání dospělých navštěvují, tak z velké části činí především z pracovních důvodů; senioři - důchodci, u nichž tento pracovní důvod mizí, jsou proto do vzdělávacích aktivit zapojeni jen minimálně.

5 GERAGOGIKA

V českém a slovenském prostředí pod názvy gerontopedagogika, geragogika a gerontagogika rozumíme vzdělávání seniorů v oblasti teorie i praxe, který se zabývá intencionálním edukačním působením ve stáří. (Průcha, Veteška, 2014)

Špatenková (2015) podotýká, že je možné vést diskuzi o tom, jak tuto disciplínu vlastně nazývat. V literatuře se můžeme setkat s různými pojmy, např. autoři Livečka (1979) a Mühlpachr (2004) užívají názvy gerontopedagogika, resp. pedagogika starších lidí nebo pedagogika stárnutí a stáří. Čornaničová, Bartel, Mieskes, Zych, Berdech a další užívají označení geragogika, sama Špatenková nazvala jednu ze svých publikací Gerontagogika. Můžeme se ale setkat i s názvy gerontogogika, geragogie, vzdělávací gerontologie, gerontologické vzdělávání, vzdělávání seniorů či eldergogy.

Terminologických problémů v názvu edukace seniorů si všímá i Čornaničová (2007 [online]). Neustálenost v názvu je podle ní odrazem relativně krátké historie formování teorie tohoto oboru. Edukace seniorů je novým jevem, který se začal objevovat v poslední třetině 20. století v souvislosti se stárnutím obyvatelstva. V prvním desetiletí 21. století už byla oblast edukace seniorů uznávanou součástí praxe celoživotního vzdělávání.

Konstituce této nové disciplíny na rozhraní gerontologie a andragogiky však není podle Špatenkové (2015) jen důsledkem rostoucího vlivu současných demografických a sociálních faktorů, ale v určitém slova smyslu společenskou zakázkou a odpovědností.

5.1 Zásady edukace seniorů

Z didaktického hlediska tvoří senioři velmi heterogenní skupinu, která vykazuje rozdíly osobnostní, věkové, rozdíly v získaných vědomostech aj. Didaktický proces, který respektuje tato edukační specifika seniorů, je nedílnou součástí gerontodidaktiky. Didaktický proces chápeme jako interakci mezi činnostmi vzdělavatele (lektora), činností vzdělávajícího se (seniora), s důrazem na zpětnou vazbu. Předmětem tohoto procesu jsou základní didaktické kategorie (cíl, obsah, metody, formy a prostředky, didaktické zásady a podmínky), probíhá prostřednictvím konkrétních fází (motivační expoziční, fixační, diagnostická, aplikační). (Špatenková, 2015)

V souvislosti s cílem didaktického procesu uvádí Špatenková (2015) techniku SMART George T. Dorana. Jde o zkratku formulace cílů i s požadavky na jejich vlastnosti.

S – specific (specifický, jednoznačný)

M – measurable (měřitelný, kontrolovatelný)

R – realistic (realistický, přiměřený)

T – time-bound (časově ohraničený).

Z didaktických metod zmiňuje Špatenková (2015):

1. Tradiční (zprostředkování vědomostí a dovedností);
2. Aktivizační (participace vzdělávajících se);
3. Kreativní (jsou často založeny na asociacích).

Konkrétní metody z výše uvedených skupin vhodné pro vzdělávání seniorů jsou například vyprávění (poutavost obsahu a dramatická děje), vysvětlování (logický a systematický postup), přednáška (u seniorů nepreferujeme, ale uznáváme), práce s textem (u seniorů akceptujeme v ojedinělých případech), rozhovor (u seniorů vynikající didaktický nástroj, střídání otázek a odpovědí na vybrané téma), diskuzní metody (nedoporučují se na začátku didaktického procesu, senioři by měli znát cíl, strukturu tématu a osvojit si základní poznatky probíraného učiva).

V didaktickém procesu zaměřeném na seniory se podle Špatenkové (2015) uplatňují stejné didaktické zásady, které platí i pro jiné cílové skupiny. Jsou to:

- Zásada zaměřenosti na sebeaktualizaci seniora,
- Zásada partnerského přístupu,
- Zásada nepřetržité zpětné vazby,
- Zásada systematickosti,
- Zásada redukce,
- Zásada rekonstrukce,
- Zásada uvědomělosti a aktivity,
- Zásada operativnosti,
- Zásada názornosti,
- Zásada zajímavosti,

- Zásada přiměřenosti,
- Zásada trvalosti.

S ohledem na cílovou skupinu by měl vzdělavatel seniorů klást důraz na psychodidaktiku. Je například důležité, aby zohlednil strukturu seniorů z hlediska věku, vzdělání, jejich zaměření, bývalé profesní dráhy, a přihlédl i k motivům účasti ve vzdělávacích programech. Dále by měl odlehčit výklad vkládáním příběhů ze života svého nebo nějakých osobností, užívat vtipné glosy apod. (Smékal in Špatenková, 2015).

Ve výuce seniorů bychom se měli vyvarovat (Ondráková et al., 2012):

- Využívání slangových výrazů;
- Nevhodného využívání anglických výrazů;
- Používání příliš odborných výrazů;
- Haptických projevů.

Zajímavý je výsledek průzkumu Ondrákové et. al. (2012), že senioři mívají přemrštěné nároky na osobnost lektora. *„Senioři vyžadovali, aby měl lektor nejen odborné znalosti, ale i znalosti všeobecné. Chápali jej zároveň jako jakéhosi poradce (což rovněž uváděli).“*

Dvořáková (in Špatenková, 2015) uvádí, že lektor vzdělávání seniorů by neměl být ani tak informátorem (expertem přinášejícím málo dostupné informace a zaměřujícím se na předání obsahu), jako spíše facilitátorem (tím, kdo usnadňuje učení – zaměřuje se potřeby, zájmy a osobnost účastníků) a animátorem (zaměřuje se na rozvíjení kritického myšlení účastníků).

Co se týká vzdělání lektora, který se věnuje edukaci seniorů, nejsou z pohledu zákonů České republiky kladeny žádné zvláštní nároky. *„Nemusí mít pedagogické vzdělání, svou činnost může provozovat na základě živnostenského listu apod. Stejně na druhé straně mohou stát lektori, kteří pedagogické vzdělání mají. Autor si však dovoluje tvrdit, že ani jeden z lektorů s pedagogickým vzděláním nemá vystudovaný obor zaměřený na vzdělávání seniorů,“* poznamenává Ondráková et al. (2012) a dodává, že seniory nelze vzdělávat stejným přístupem, jaký máme k žákům základních škol či studentům středních či vysokých škol.

Fáze didaktického procesu vzdělávání seniorů (Špatenková, 2015):

- Motivace – vzbuzení aktivity, formulování cílů, vyjádření účelu vzdělávání a posilování sebedůvěry seniorů.
- Expoziční fáze – zprostředkování informací. Petřková, Čornaničová (in Špatenková, 2015) zdůrazňují, že k seniorům je třeba přistupovat jako k partnerům a vyvarovat se paternalistického přístupu, který vede k pasivitě seniorů. Mít na vědomí specifika učení ve stáří.
- Diagnostická fáze – prověřování, průběžné zjišťování zpětné vazby aktuálně osvojeného učiva.
- Aplikační fáze – uplatnění vědomostí a dovedností v praxi.

5.2 Budoucnost vzdělávání seniorů

„Vzdělávání seniorů je cesta nás všech k lepšímu životu,“ konstatuje Benešová (2014, s. 123). Účast starších osob na dalším vzdělávání je v České republice ve srovnání se zeměmi Evropské unie poměrně nízká. (Rabušic, 2006)

Jak tolik potřebnou celoživotní účast dospělých na vzdělávání a učení zvýšit? Tuto otázku si klade Rabušicová et al. (2008) a zároveň poznamenává, že podle Skilbecka existují dvě komplementární cesty: (1) jednak napomáhat odstraňování nebo snižování bariér a vytvářet přirozené podmínky pro tuto účast a (2) snažit se lépe porozumět tomu, proč se lidé rozhodují se vzdělávat, co se rozhodují učit, jak si organizují a řídí svoje učení a kde k učení dochází.

„Posilovat účast dospělých ve vzdělávání tedy znamená nejen zvyšovat jejich přístup k různým vzdělávacím příležitostem a nabídkám, ale především rozumět tomu, co lidi motivuje, proč se rozhodují se vzdělávat a jaké k tomu volí strategie, případně co jim v tom brání,“ shrnuje Rabušicová et al. (2008).

Benešová (2014, s. 117) zmiňuje jako výzvu pro budoucnost Age Management. Motivem Age Managementu je, aby každý zaměstnanec mohl využít svůj potenciál a nedošlo ke znevýhodňování kvůli věku. Age Management je spojován hlavně se stárnoucí populací, ale ve skutečnosti jeho smysl ovlivňuje všechny věkové skupiny zaměstnanců, např. absolventy, rodiče malých dětí, pečující o nemohoucí rodiče aj. U

stárnoucích zaměstnanců se v rámci Age Managementu podporují především jejich pracovní schopnosti.

V ČR je Age Management poměrně nový pojem. Celý tento koncept přivedla do ČR Asociace institucí vzdělávání dospělých ČR v období let 2010-2012 ve spolupráci s Finským institutem pracovního zdraví. Tento institut se problematikou stárnoucích pracovníků zabývá intenzivně již od 80. let minulého století a je jednoznačně zakladatelem Age Managementu. (Benešová, 2014).

Nejčastějšími opatřeními Age Managementu jsou na zaměstnanecké úrovni především opatření v oblasti fyzického i sociálního prostředí, např. zdravotní prohlídky, fyzické aktivity na pomoc zdraví, možnosti rehabilitace, podpora vhodných stravovacích návyků, ergonomie práce, zlepšování pracovních nástrojů, snižování hluku, redukce rizik způsobených stroji, flexibilita pracovní doby, snižování časového stresu, sdílená pracovní místa, opatření vedoucí k rozvoji znalostí a dovedností a také k mezigenerační spolupráci. *„Techniky a nástroje age managementu je nutné vytvářet v souladu s firemní kulturou. Pozitivní přístup ke stárnutí začíná přijetím faktu, že stárnutí přináší i pozitivní změny,“* připomíná Benešová (2014, s. 120).

Jako jednu z cest boje proti diskriminaci a nálepkování seniorů zmiňuje Benešová (2014) mainstreaming. Dvořáčková (in Holczerová, Dvořáčková, 2013) k mainstreamingu stárnutí poznamenává, že jde o strategie a snahy vyvíjené na to, aby problematika stárnutí byla začleněna do všech oblastí a úrovní politiky. Cílem je dosažení spravedlivější společnosti pro všechny věkové skupiny.

PRAKTICKÁ ČÁST

6 VÝZKUM

Aktivní stárnutí je na evropské i národní úrovni stanoveno pilířem sociální politiky ve vztahu ke stárnutí. V Národním programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007 je definováno jako priorita (v současné verzi dokumentu je termín nahrazen spojením „pozitivní stárnutí. Aktivní stárnutí je přínosem nejen pro společnost, ale i pro seniory samotné. Pro seniory je cestou k nezávislosti, důstojnosti, účasti na životě společnosti a seberealizaci.

V současné době je aktuální Národní strategie podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017. Celoživotní učení (jehož součástí je vzdělávání seniorů) je jedním z hlavních bodů této strategie. Jak jej však vnímají samotní senioři? Co je motivací pro ty z nich, kteří se některé z forem vzdělávání účastní? Jsou s výsledkem vzdělávání spokojeni? Odpovědi na tyto otázky mohou přispět k pochopení motivace a přizpůsobení podmínek vzdělávání seniorů tak, aby se jich vzdělávacího procesu účastnilo co nejvíce.

Cílem praktické části bakalářské práce je zaznamenat, zda realizované vzdělávání plní očekávání seniora. Konkrétně je zaměřena na dva dílčí cíle – prvním z nich je motivace seniora ke vzdělávání, druhý cíl se týká spokojenosti seniora s realizovaným vzděláváním.

Předmět výzkumu

Přínos vzdělávání seniorů – plní realizované vzdělávání očekávání seniora?

Cíle:

- 1. Zjistit motivaci seniora ke vzdělávání**
- 2. Zjistit spokojenost seniora s realizovaným vzděláváním**

Výzkumné metody

Kvalitativní výzkum bude proveden formou strukturovaného rozhovoru s otevřenými otázkami.

Vzhledem k cíli práce a charakteru cílové skupiny se mi jevílo vhodnější zvolit kvalitativní výzkumnou metodu oproti kvantitativní.

Jako výhodu kvalitativního přístupu zmiňuje Hendl (2005) hloubkový popis případů. Kvalitativní data mají popisovat podrobnosti případu, vesměs za delší časový interval. Snažíme se odpovědět na otázky proč a jak. Ferjenčík (2000) poznamenává, že v kvalitativním přístupu jsou data nenumernická, zatímco v kvantitativním mají číselnou podobu.

Mezi přednostmi kvalitativního výzkumu Hendl (2005, s. 52) uvádí:

- „Získává podrobný popis a vhled při zkoumání jedince, skupiny, události, fenoménu.
- Zkoumá fenomén v přirozeném prostředí.
- Umožňuje studovat procesy.
- Umožňuje navrhovat teorie.
- Dobře reaguje na místní situace a podmínky.
- Hledá lokální (idiografické) příčinné souvislosti.
- Pomáhá při počáteční exploraci fenoménu.“

Jako metodu vhodnou pro zjišťování co si lidé myslí, jak se cítí, čemu věří atd. je vhodné použít rozhovor, dotazník nebo postojové škály. Strukturovaný rozhovor s otevřenými otázkami je typ rozhovoru, kdy otázky jsou již pečlivě formulovány. Pružnost je tedy omezenější, než v jiných typech rozhovorů, stejně formulovanými otázkami se však zmenšuje pravděpodobnost, že se data získaná v jednotlivých rozhovorech budou výrazně strukturně lišit. Při strukturovaném rozhovoru s otevřenými otázkami je minimalizovaný vliv tazatele na kvalitu rozhovoru a data se snadněji analyzují, protože jednotlivá témata jsou snadno dohledatelná. Nevýhoda spočívá v omezení rozhovoru na předem daná témata, čímž se omezuje možnost vzít v úvahu individuální rozdíly a okolnosti. (Hendl, 2005)

Způsob realizace výzkumu:

1. realizace rozhovoru včetně jeho zápisu
2. kvalitativní analýza rozhovorů
3. závěrečná zpráva

Harmonogram:

1. provedení a zápis rozhovorů 10. 2. – 26. 2. 2017
2. přepis rozhovorů 11. 2. – 27. 2. 2017
3. kvalitativní analýzy 28. 2. – 6. 3. 2017

Počet rozhovorů: 10

Cílová skupina:

Při výběru osob pro sběr dat byla použita tato kritéria:

- věková skupina 65 a více let
- všichni respondenti se nějakou formou aktivně vzdělávají
- alespoň tři respondenti budou muži

7 ANALYTICKÁ ČÁST

Respondenti byli vybráni náhodným výběrem dle zadaných kritérií – tedy ve věku nejméně 65 let, 3 respondenti jsou muži a všichni se nějakou formou aktivně vzdělávají.

Tabulka 1 Charakteristika respondentů

Respondent	Věk	Pohlaví	Vzdělání
Respondent 1 (R1)	84	žena	gymnázium
Respondent 2 (R2)	70	muž	VŠ (3): obor strojírenství, obor pedagogika, obor management
Respondent 3 (R3)	65	žena	vyučená
Respondent 4 (R4)	71	žena	VŠ právní
Respondent 5 (R5)	67	žena	SŠ
Respondent 6 (R6)	65	žena	SŠ
Respondent 7 (R7)	94	žena	základní
Respondent 8 (R8)	85	žena	VŠ pedagogická
Respondent 9 (R9)	70	muž	základní
Respondent 10 (R10)	79	muž	SŠ

Zdroj: autor práce, 2017 (vlastní šetření)

Řízené rozhovory

Otázky pro průzkum byly sestaveny před samotnými rozhovory tak, aby se na základě odpovědí dal vyhodnotit předmět i dílčí cíle výzkumu. Otázky k rozhovoru jsou v příloze A. Otázky 1-6 se vztahují k cíli 1 – zjistit motivaci seniorů ke vzdělávání, otázky 7-12 k cíli 2 – zjistit spokojenost seniorů s realizovaným vzděláváním.

Před výzkumem byl proveden předvýzkum, při kterém byly připravené otázky položeny nezúčastněným osobám vyššího věku, aby se zjistilo, že jsou pro ně otázky srozumitelné.

Všichni respondenti byli předem seznámeni s použitím získaných dat a také s anonymizací. Jména účastníků rozhovorů nejsou uvedena. Prostředí rozhovoru bylo zvolené respondentem tak, aby se cítil dobře – kavárna, klubovna, popř. domácnost dotazovaného. Při rozhovoru jsem byla přítomná pouze já a respondent.

Rozhovor jsem zahájila tím, že jsem se představila a uvedla jsem účel rozhovoru. Po tom, co respondent souhlasil s poskytnutím rozhovoru, jsem se zeptala na jeho věk a ukončené školní vzdělání – vstupní údaje, uvedené v charakteristice respondentů výše. Potom jsem upřesnila, že označením „vzdělávání“ se v rozhovoru rozumí všechny formy vzdělávání – formální (typicky probíhající ve školách, např. základních, středních či vysokých), neformální (U3V, školení, kurzy, besedy, přednášky apod.) i informální (nemusí se jednat o záměrné učení, je součástí každodenního života). Otázky jsem kladla všem účastníkům ve stejné posloupnosti, odpovědi jsem nekomentovala. Rozhovory trvaly nejméně 30 minut. Odpovědi jsem si poznamenávala na papír, poté jsem je přepisovala. Přepisy rozhovorů jsou v příloze B.

7.1 Motivace seniora ke vzdělávání

Následuje rozbor prvních šesti otázek a odpovědí, které se vztahují k cíli 1 – Zjistit motivaci seniora ke vzdělávání. Odpovědi nejsou v této části práce zaznamenány v celém rozsahu, je z nich vybrána pouze ta část, ze které je patrná odpověď na položenou otázku. Přepisy celých rozhovorů jsou v Příloze B.

Otázka č. 1 Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Ve vzorku respondentů bylo zastoupeno množství profesí od dělnických, přes úředníky až po odborné profese. Z dělnických profesí to jsou čtyři povolání – kostymérka, šička, strážná a řidič. Dále jsou mezi respondenty tři úředníci státní správy, jedna účetní a dva učitelé.

Někteří z respondentů během svého života měnili profesi, nebo vykonávali více prací souběžně, jiní se věnovali jedné profesi celý život.

R2: „Jsem technik, jinak jsem od r. 1970 působil ve školství jako externista, po revoluci jsem si udělal svoji školičku, kterou jsem provozoval přibližně 20 let. Mimo to mám

doposud prodejnu motorek a ještě donedávna jsem měl i autoškolu, té se nyní věnuje syn. Posledních zhruba 10 let mám také penzionek.“

R1: *„Po škole jsem nastoupila do fabriky do výroby. Už za půl roku mě ale vytáhli do účtárny a tam jsem zůstala celý život. Ještě dělám účetnictví. Ale ne sama, dceři, ona na to nemá čas. Ale víte, ty poslední věci dnešní doby já už neznám. Ty už si musí zadat sama.“*

Porovnáme-li pracovní angažovanost respondentů před odchodem do důchodu a v důchodu, potom čtyři respondenti pokračují v profesi – původní, nebo podobné - kterou vykonávali před důchodem (ať už formou částečného úvazku či výpomoci dětem v podnikání), dva respondenti svou profesi změnili a čtyři nepracují (viz tabulka 2).

Tabulka 2 Srovnání původní profese respondenta (před odchodem do důchodu) se současnou profesí nebo výpomocí

Respondent	Věk	Původní profese	Profese nebo výpomoc v důchodovém věku
R1	84	účetní	účetní
R2	70	učitel	majitel a vedoucí penzionu a prodejny motorek
R3	65	kostymérka, prodavačka	nepracuje
R4	71	úřednice – referent státní správy - UP	účetní
R5	67	úřednice státní správy - MU	účetní, dispečerka, pojišťovací poradce
R6	65	prodavačka, kuchařka, strážná	nepracuje
R7	94	v domácnosti, šička	nepracuje
R8	85	učitelka	doučování, výpomoc jako učitelka
R9	70	řidič	správce
R10	79	úředník státní správy – Lesy ČR	nepracuje

Zdroj: autor práce, 2017 (vlastní šetření)

Otázka č. 2 Proč se vzděláváte?

Jako důvod svého vzdělávání uvedli respondenti velmi širokou škálu podnětů. Někteří uvedli vnitřní impuls.

R7: „*Ono to tak jde samo, to se ani jinak nedá....*“

R8: „*To vás nutí. Je tolik věcí, které vám chybí a které byste potřeboval doplnit a objevovat...*“

Jiní vnímají vzdělávání jako požadavek doby.

R5: „*Baví mě to a považuju to také za nutnost, žádá si to doba.*“

R6: „*Aby člověk měl přehled, aby neumřel blbý. Doba jde dopředu a člověk se musí vzdělávat...*“

Dalším důvodem ke vzdělávání jsou potřeby současného zaměstnání či pracovní výpomoci.

R2: „*Dá se říct, že moje profese souvisí se vzděláváním. Ta technika – v podstatě jsem šel na technický směr – a je nutné se neustále zdokonalovat.*“

R4: „*Protože to potřebuji ke svému zaměstnání a práci předsedy Klubu důchodců.*“

R1: „*Mě to účetnictví hrozně baví. Jsem stále v kontaktu s těma firmama, musím jim volat...*“

Pro jiné je vzdělávání způsob trávení volného času, náplň dne, ale i trénování paměti. K naučení se pracovat na počítači vedly respondenty i praktické důvody.

R10: „*Abych si procvičoval paměť, to říkali v televizním pořadu o zdraví, že u seniorů je dobré trénovat paměť. A také co bych jinak dělal, takhle si sednu k televizi nebo knížce a den uběhne příjemně.*“

R3: „*Byla mi doma dlouhá chvíle, tak jsem si říkala, že to zkusím – to když jsem se přihlásila na univerzitu třetího věku. Počítačový kurz jsem potřebovala, abych si mohla koupit počítač a využila ho.*“

R9: „*Naučil jsem se na internetu, abych si mohl číst víc novinek a názorů. Jinak bych musel kupovat patery noviny. Takhle si přečtu víc komentářů a různé názory najednou.*“

Otázka č. 3 Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Na tuto otázku odpověděla většina respondentů, že jejich vztah ke vzdělávání je kladný. Respondenti uváděli, že byli dobrými studenty a ve škole neměli problémy. Pouze jeden respondent uvedl, že se vždy učil jen to, o co měl zájem.

Respondenti také často poznamenávali, že v dnešní době je vzdělávání nutností - technika jde rychle dopředu, člověk potřebuje jít s dobou a mít přehled.

R10: „Kladný, já jsem chodil do školy rád a dobře jsem se i učil.“

R1: „Kladný. Já jsem nebyla špatný student. A nebýt tatínkova zranění, šla bych určitě na vysokou.“

R3: „...ve škole jsem nikdy neměla problémy. Nemám teda maturitu, toho lituju, protože si myslím, že bych ji určitě zvládla.“

R4: „Vztah ke vzdělání mám celý život kladný. Vlastně pořád jsem si musela doplňovat vědomosti formou nejrůznějších školení. Ráda se dozvídám nové věci a v dnešní rychlé době je to i nutnost, člověk potřebuje jít s dobou a mít přehled.“

R5: „Kladný. Ve škole jsem nikdy neměla problémy, při práci na úřadě jsem stále musela chodit na školení a doplňovat si vědomosti a i teď v tom pokračuji.“

R6: „kladný, no... vždycky jsem byla zvědavá...“

R8: „Jednoznačný, já si myslím, že bez vzdělání dneska nejde nic.“

R2: „Pozitivní... Pozitivní, protože je strašně moc nových věcí a ta technika jde tak strašně dopředu, že bez jakéhokoli technického vzdělávání a opakování jazyků dnes není možné uplatnění. A tím se řídím celý život.“

R7: „Baví mě to, hlavně četba.“

R9: „Učení mě nikdy moc nebavilo. Učil jsem se jenom to, o co jsem měl zájem.“

Otázka č. 4 V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

Jako hlavní přínos vzdělávání senioři uvedli ve většině případů udržení kroku s dobou, s mladými, ale také společenskou rovnocennost, nevypadají hloupí, necítí se méněcenní.

Mimo to vzdělávání umožňuje seniorům pokračovat v jejich profesi.

Dvě ze starších respondentek uvedly, že pro ně už asi vzdělávání žádný zvláštní přínos nemá. Je pro ně náplň dne, zaměřením na něco jiného, než jsou neduhy stáří.

R9: *„Držím krok s dobou, s mladými, a hledání, čtení a komunikace přes internet mi vyplňuje volný čas.“*

R2: *„Já to řeknu jedním slovem, nebo dvěma... necítím se méněcenný. Jinými slovy, když se o čemkoli jedná, řeší se, tak tam nestojím jak blbec.“*

R3: *„Asi ty základy na počítači, které jsem se naučila v počítačovém kurzu.“*

R5: *„Myslím, že to vyžaduje doba, stále si doplňovat informace.“*

R6: *„Aby člověk nebyl hloupý, aby něco věděl a aby se uměl pohybovat trochu mezi lidmi.“*

R1: *„Že mě to baví, pokračuju v tom, co jsem dělala celý život.“*

R4: *„Především to využívám ke své práci i mimopracovní činnosti.“*

R10: *„Že se něco nového dozvím, stále nějaké nové zajímavosti.“*

R7: *„Pro mě už asi vzdělávání nemá žádný význam. Je to náplň dne, nemám čas přemýšlet nad tím, že mě něco bolí. Když se do něčeho začtu a zajímá mě to, nemyslím na bolest. Co bych jinak dělala? Jsem na tento způsob života zvyklá, nechodím na návštěvy, nejsem člověk, který by se sdružoval nebo vyhledával společnost.“*

R8: *„Teď už v ničem. Akorát že se utěšuju, že mi to pořád ještě pálí a že se ještě můžu zajímat o leccos... možná kdybych měla už mozek zakrnělý, tak by vzdělávání odpadlo. Třeba když slyším nějakou zprávičku v televizi, která mě zajímá, tak si to poznačím a už si říkám, kde si to najdu, za kým půjdu, kde si to zjistím, s kým o tom promluví... pořád jsem neodpadla.“*

Otázka č. 5 Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

Respondenti uvedli jako další přínos vzdělávání ve většině případů kladný dopad na jejich zdraví, psychiku, ale i společenská setkávání (na U3V) a kontakt se světem.

R9: „*Jsem v kontaktu se světem.*“

R10: „*Tak třeba v oblasti zdraví. Z pořadů o zdraví se také dozvím hodně věcí.*“

R4: „*Vzhledem k věku si myslím že mi to celkově prospívá a zatím nemám v 71 letech zásadní zdravotní problémy.*“

R7: „*No, co bych jinak dělala? Neměla bych co dělat. Takhle se podívám na nějaký pořad, něco si přečtu...*“

R1: „*Ne...možná snad, že tím pomáhám dceři, ale to mi ani nijak na srdci neleží, hlavně to, že mě to baví a že to dělám ráda.*“

R2: „*Vzdělávání mi pomáhá udržet jakousi prestiž a autoritu.*“

R3: „*Na univerzitě (U3V) to bylo hlavně společenské setkávání, důvod vyjít z domu a dostat se mezi lidi. Myslím, že pro většinu lidí, kteří tam chodili.*“

R5: „*Tak určitě i na psychiku, na zdraví...*“

R6: „*Nevím... aby člověk něco věděl... nevím, jak bych to tak řekla. I v práci, ve všem... čtu o zdraví pořad, tak i dopad na zdraví.*“

R8: „*Zdraví a psychika, to je automatické.*“

Otázka č. 6 Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?

Čtyři z respondentů získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti využívají, jeden by této možnosti využil a pět zájem nemá.

V oblasti pracovního zařazení do společnosti je z odpovědí respondentů možné zaznamenat vliv věku – odvolávají se na věk buď přímo, nebo nepřímo. Většina z těch, kteří už nemají zájem o pracovní zařazení, jsou ve věku 80 a více let.

R4: „*Ano, své vzdělávání plně využívám a to jak v práci tak i v mimopracovní činnosti.*“

R2: „No, já vlastně stále jsem činný. Mám prodejnu motorek a penzionek. I když dřív toho bylo daleko víc, ale to už jsem přenechal synovi.“

R5: „Tak to určitě ano, využívám. Pomáhám synovi ve firmě s dopravou a v souvislosti s tím si vlastně doplňuji i ty potřebné informace.“

R9: „To se tak nedá říct, v mé práci znalosti počítače a internetu nevyužiju. Možná částečně... jako správce sleduji kamery, které jsou řízené počítačem.“

R3: „No, pokud by se naskytla nějaká práce, tak bych si ráda něco přivydělala.“

R6: „Tož to už ne, protože už mám věk. Ale poradit lidem ano.“

R8: „Teď už ne. Když si vezmu učení, tak proběhly i nějaké změny a v těch už se teď neorientuji...“

R1: „Ne, víte, to už bych při tomhle ani nestihla... a kdo by mě taky vzal...“

R10: „Ne, to ne, jsem spokojený důchodce.“

R7: „To už asi není otázka pro mne...“

7.2 Spokojenost seniora s realizovaným vzděláváním

Rozbor dalších šesti otázek a odpovědí se vztahuje k cíli 2 – Zjistit spokojenost seniora s realizovaným vzděláváním.

Přepis celých rozhovorů je v Příloze B.

Otázka č. 7 V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?

Po dovršení důchodového věku respondenti využívají všechny formy vzdělávání. Z informálního vzdělávání jmenovali sledování televize, čtení knih i učení se od dětí či přátel. Neformálního vzdělávání využívají téměř všichni z respondentů, kteří jsou nebo ještě plánují být pracovně aktivní. (viz tab. 3) Možnosti formálního vzdělávání využil jen jeden respondent a do období jeho důchodového věku nespadá celá doba vzdělávání, ale pouze dokončení tohoto vzdělávání.

R10: „Televizní pořady, čtu knížky a noviny.“

R8: „Teď čtu, dívám se na vzdělávací televizní pořady, chodím na přednášky a akce tady v domově... Jednou týdně chodím také na cvičení paměti.“

R7: „Půjčuju si knížky... Taky si hledám na youtube... Dcera teď také hodně cestuje, nahrává mi videa ze svých cest na flešky... tady v domově chodím na cvičení paměti...“

R9: „Před pár lety jsem si pořídil tablet. Začátky byly těžké, učil jsem se s tím zacházet hlavně od kamarádů. Postupně jsem si založil Instagram, Skype i Facebook. Komunikuji přes messenger i what's up. Všechno se učím postupně... takže učím se pracovat na internetu a učím se z internetu – všechno, co mě zajímá.“

R6: „Hlavně přes internet. I knížky, časopisy, ale hlavně přes internet.“

R1: „Abych mohla doma zadávat dceři to účetnictví, tak mě musela naučit to zadávat do programů... Dokážu si ale najít informace i na internetu, třeba když potřebuju něco ohledně vyúčtování energií, zdraví apod.“

R5: „Vzdělávám se hlavně sama, prostřednictvím internetu....Co mě zajímá, si vyhledám. Novinky týkající se pojištění se dozvídám také na školení pojišťovacích poradců.“

R4: „Účastním se školení týkajících se mého zaměstnání... Dále se účastním různých besed... V neposlední řadě sleduji televizi a jsem velkým uživatelem internetu.“

R2: „Dneska už nechodím do školy, i když jsem před šesti lety dokončil bakalářinu, obor management. Byla tam psychologie, ekonomika, pedagogika. V současné době, když je nějaký šikovný kurz na hospodářské komoře, třeba ekonomický nebo tak, tak si tam zajdu, ale jinak technika je moudrá a na google je všechno.“

R3: „Nejdříve jsem se zapsala na U3V, ale tam mi to moc nevyhovovalo... Potom jsem se přihlásila do počítačového kurzu... Teď se hlavně dívám na televizi, sleduju ráda AZ kvíz a soutěžícím napovídám... No a internet.“

Tabulka č. 3 Pracovní aktivita v důchodovém věku, obor a forma vzdělávání

Respon- dent	Věk	Profese nebo výpomoc v důchodovém věku	Vzdělávání – obor	Vzdělávání - forma
R1	84	účetní	účetnictví	informální (od dcery, internet)
R2	70	majitel a provozovatel penzionu a prodejny motorek	Ekonomie, management, pedagogika	formální (VŠ, bakalářský stupeň), neformální (kurzy), informální
R3	65	nepracuje, na částečný úvazek by chtěla pracovat	umění, historie, zeměpis – cestování, zdraví	neformální (U3V, počít. kurz), informální (internet)
R4	71	účetní	účetnictví, právo, všeobecné vzdělávání	neformální (školení, besedy, přednášky), informální (internet)
R5	67	účetní, dispečerka, pojišťovací poradce	účetnictví, doprava, právo, pojišťovnictví	neformální (školení, kurzy), informální
R6	65	nepracuje ani neplánuje pracovat	zdravá výživa, léčitelství, zdraví	informální (internet)
R7	94	nepracuje ani neplánuje pracovat	zeměpis - cestování, dění ve společnosti, literatura	informální (internet, knihy, od dětí)
R8	85	doučování, výpomoc jako učitelka	učitelství, všeobecné vzdělávání, literatura	neformální (přednášky), informální (knihy, televize)
R9	70	správce	politika, dění ve společnosti, sport	informální (internet, od kamarádů)
R10	79	nepracuje ani neplánuje pracovat	příroda, houbaření, zdraví, sport	informální (televize, knihy)

Zdroj: autor práce, 2017 (vlastní šetření)

Otázka č. 8 Splňuje vzdělávání vaše očekávání?

Očekávání respondentů od realizovaného vzdělávání jsou většinou splněna. Senioři často zmiňují v souvislosti se svým očekáváním mezigenerační komunikaci, porozumění či spolupráci. Očekávají také, že se nebudou cítit staří, budou dělat, co je baví, budou informovaní a lépe zařazení do společnosti. Od vzdělávání si také slibují, že pro ně bude formou trávení volného času.

Ve dvou případech respondenti zvažují i případné rozšíření současného vzdělávání – jako překážku uvádí nedostatek času nebo nedostatek příležitostí.

Překážkou splnění očekávání spojených se vzděláváním mohou být u seniorů zdravotní problémy – respondenti konkrétně zmiňují sluchové a pohybové.

R10: *„Ano, samozřejmě. Dozvím se hodně zajímavých informací. No, a co v televizi nebo v knihách není, například manipulace s mobilem, tak se zeptám vnuka nebo syna.“*

R5: *„Ano. Vidím, že ještě můžu synovi pomoci a dělám, co mě baví.“*

R9: *„Ano, necítím se starý, i když jsem starý... jdu s dobrou, mladí se mnou mluví.“*

R3: *„Ale jo, v rámci možností... no, kdyby se ale naskytla nějaká příležitost, tak bych ji asi využila. Říkám si, že ještě nejsem tak stará...“*

R1: *„Ano, díky tomu, že se naučím zadávat do programu, tak se můžu věnovat účtařině, což mě baví.“*

R2: *„Ano, co potřebuji, si najdu a jak už jsem řekl, pomáhá mi udržovat se stále v pohotovosti, jsem informovaný.“*

R6: *„Ano. Vcelku jo. Očekávám lepší zdraví, lepší zařazení do společnosti a je to pro mě i forma trávení volného času.“*

R4: *„Splňuje, ale z časových důvodů již další nemohu zařadit.“*

R8: *„Ano, víte, už to ale není ono. Už moc dobře nevidím a se sluchem je to také čím dál horší. Syn mi dal k tabletu i sluchátka, ale stejně to moc neslyším a víc zesílit už hlas nejde. Na televizi také používám sluchátka.“*

R8: *„Kdysi jsem to počítala, já jsem asi 24 roků studovala... Ted' už to moc nerozebírám, jestli naplňuje nebo nenaplňuje, ještě by se tam toho mohlo vejít víc, ale já už nemám zase zdravotní podmínky, abych někam ještě dojížděla a za mnou nebude jedinec jezdit, že... takže nenaplňuje se dá říct, uvítala bych ještě něco víc, ale nemám pro to zdravotní možnosti.“*

Otázka č. 9 Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?

Oblast a způsob, kterým se jednotliví respondenti vzdělávají, je přehledně uvedena v tabulce 3. Více než polovina respondentů je se zvolenou oblastí a způsobem vzdělávání spokojena. Jde převážně o respondenty, kteří využívají internet nebo čtou knihy. Vyhovuje jim zejména možnost zvolení vlastního tempa vzdělávání, přizpůsobení času i klid.

Dva respondenti uvádějí, že by rádi navštěvovali U3V, v jednom případě tomu brání nedostatek času, ve druhém případě seniorku od vzdělávání na U3V odrazuje syn.

Na U3V studovali dva z respondentů. Jeden z nich toto studium nedokončil, protože výuka na univerzitě probíhala 1x za 14 dní, což hodnotí jako nedostačující. Ve druhém případě respondentka studium dokončila již před 20 lety a i v současné době by ráda využila i jinou formu vzdělávání. Překážkou jsou zdravotní (pohybové) problémy.

R5: *„Tak já už potřebuji to své tempo, už bych takovému tempu, kterým se vzdělávají mladí lidé, nestačila. Takže mi vyhovuje, že se mohu vzdělávat, když na to mám čas a sama si určuju i tempo. Když si najdu chvíli, sednu k internetu, najdu si, co potřebuju, když už se mi nechce, vypnu to.“*

R9: *„Vyhovuje mi. Číst knížky mě nebaví, chodit do školy také ne.“*

R10: *„Vyhovuje, já bych na přednášky nechodil, jsem raději sám. V klidu si najdu pořad, který mě zajímá nebo si přečtu v knížce, co potřebuju.“*

R7: *„Vyhovuje mi, jsem zvyklá si číst. Na tabletu si také najdu, co potřebuji. Naučil mě na něm pracovat syn, dovezl mi ho před asi dvěma lety. Nejdříve mi ho při několika návštěvách ukazoval a mami, podívej se, co je tady a co je tady... on mě na to připravoval. A potom mi ho tady nechal... tak jsem se na něm pomaličku naučila pracovat.“*

R6: *„Tož asi tak – už bych asi neupřednostnila nic, už bych asi nechtěla chodit do školy. Vyhovuje mi to tak, že se vzdělávám sama pro sebe...“*

R2: *„Tak dneska už mi to vyhovuje, samozřejmě...“*

R4: „Vyhovuje, pokud by to šlo časově zvládnout zařadila bych i U3V, ale vzhledem k zaměstnání to není možné.“

R1: „Chtěla jsem se ještě přihlásit na univerzitu. Potkala jsem známou, se kterou jsme pracovaly, a ona říkala, že tam právě jde. Říkala jsem to synovi, ale ten mě od toho odrazuje, že na to nemám.“

R3: „Ještě bych se přihlásila i na něco obtížnějšího, zkusila jsem tu U3V, ale bylo to jenom jednou za 14 dní, což mi připadalo málo. Když to srovnám s tím počítačovým kurzem, který býval dvakrát týdně, tak na té univerzitě, než byla další hodina, tak jsem zapoměla, o čem byla ta minulá.“

R8: „Chodila jsem i na univerzitu třetího věku, ale to už je taky víc než 20 roků. Už ani nevím, jaký jsem si zvolila obor, ale psali jsme také nějakou závěrečnou práci, ale bylo to určitě něco, co se vztahovalo k tomu školství. I teď bych ještě využila jinou možnost, ale už se kvůli pohybovým problémům nikam nedostanu.“

Otázka č. 10 Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?

Praktické uplatnění vzdělávání uvedli všichni respondenti.

Jedna z oblastí praktického uplatnění vzdělávání je možnost zapojení do diskuze. Vzdělávání umožňuje respondentovi orientaci v problému, ostatní diskutující potom zajímá názor respondenta, ptají se ho, jaké by navrhoval řešení apod.

Respondenti dále uváděli pracovní uplatnění a velká část odpovědí zahrnovala také výčet pozitiv internetu – e-mailová komunikace, možnost dozvědět se nové věci, potřebné informace, telefonování zdarma apod. V rámci trénování paměti bylo zmíněno tříbení paměti a obnova zbylých sil.

R2: „... člověk může zapojit a opravdu se nedívají na člověka jak na blbce, ale spíš se zeptají, jak co myslíte, jak se na to díváte, co byste na to řekl... takže po této stránce si myslím, že je to to pravé ořechové.“

R5: „Ano, pomáhám synovi ve firmě. Syn má dopravní firmu, takže se snažím využít tady ty informace tím, že mu pomůžu. Mimo to dělám pojišťovnictví.“

R1: „No, dělám tu účtařinu.“

R4: „Plně to uplatňuji prakticky.“

R7: „Komunikuji mailem s kamarádkou i dcerou. Z knížek se dovidám stále nové věci, myslím, si, že je to potřeba.“

R9: „Na internetu si najdu si všechno, co mě zrovna zajímá, můžu dělat fotky bez foťáku, telefonovat zadarmo... Najdu si tam také otevírací dobu na úřadech, v obchodech, na poštách... je tam všechno.“

R3: „Jenom ten počítačový kurz.“

R6: „Tož... když přijdu s nějakým papírem od doktora, tak sednu k počítači a najdu si, co to znamená, protože člověk tomu nerozumí. Nebo dělám různé sirupy, masti a podobně podle návodů na internetu.“

R10: „Dělám si výluhy z bylin, jalovcové kapky a čaje podle knihy o léčivých bylinách. Je mi skoro osmdesát roků a léky mi předepsal lékař až před dvěma lety, beru jeden denně. Myslím, že bylinky na tom mají velký podíl.“

R8: „Tak co se týká té univerzity třetího věku, tak jak říká tady aktivizační pracovnice, která vede trénování paměti, že si tříbíme paměť, tak tam jsme si taky tříbili paměť, tam jsme si obnovili ty svoje zbylé síly, protože jsme museli vydržet třeba 2-3 hodiny tu přednášku.“

Otázka č. 11 Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?

Osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání vnímají respondenti nejvíce v oblasti svého pracovního zařazení a při práci s počítačem a internetem. Pociťují také snadnější komunikaci s okolím. Dále je uvedena také oblast zdravého životního stylu a trénování paměti.

R4: „Vzhledem k pracovnímu zařazení a funkci v Klubu důchodců, vše co se dovidám prakticky uplatňuji.“

R1: „Ano, určitě... no kdybych se ale účetnictvím nezabývala už dřív, tak to dělat nemůžu.“

R2: „Ano, určitě, stále je co se učit. Před šesti lety jsou dokončil bakalářské studium, obor management, z hlavních předmětů tam byla např. ekonomika, psychologie,

pedagogika... v té době jsem měl ještě svou školičku a autoškolu. Dá se říct, že celý můj život je propojováním teorie a praxe.“

R3: *„No, v počítačích to teda pocítuju hodně, tam jsem udělala milové kroky. A těší mě to, moc. Na internetu si najdu, co potřebuju a naučila jsem se i posílat maily.“*

R5: *„Ano, určitě. A mám z toho dobrý pocit...“*

R9: *„Ano, můžu komunikovat s rodinou, přáteli, na facebooku sleduji jejich novinky... někteří z mých vrstevníků to umí, jiní ne. Třeba můj bratr... ten říká, že ho to nezajímá. Neví ale ani o co jde...“*

R6: *„Tak asi ano... pořád se dozvídám něco nového... a když mluvím s lidmi, nevypadám jak blbec...“*

R10: *„Tak člověk se pořád něco nového dozvídá, ale uplatním to už jenom málo. O bylinkách a o zdravé výživě asi nejvíc...“*

R8: *„Teď mám jen radost, když se mi daří správně odpovídat při tom našem trénování paměti.“*

R7: *„To už asi také není otázka pro mě...“*

Otázka č. 12 Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Respondenti mají o vzdělávání v budoucnosti konkrétní i méně jasné představy. Někteří přepokládají využití plánovaného vzdělávání i prakticky. Jedna z respondentek by nejraději odjela na půlroční pobyt v Anglii za účelem naučení angličtiny. Znalost tohoto jazyka by poté využila i prakticky při práci v synově dopravní firmě.

Odpověď jiného respondenta uvádí v rámci budoucích plánů především produktivní využití času - i při odpočinku šmejdit po internetu na googlu a propojovat teorii s praxí.

Mezi budoucími plány bylo jmenováno i studium U3V.

Další respondenti nemají konkrétní představu nebo si vzhledem k věku nechtějí klást žádné velké cíle, hlavním cílem je udržení fyzické a psychické kondice. Jeden z dotazovaných odpovídá s humorem - až zase něco za 30-40 let vymyslí, určitě se to naučí. Ve dvou případech respondenti sdělují, že se chtějí vzdělávat jako doposud.

Dvě z respondentek vyššího věku uvedly v souvislosti s plány budoucího vzdělávání mimo jiné také očekávání, že jim vzdělávání usnadní stárnutí a konec života.

R4: „*Nejraději bych odjela na půl roku do Anglie se naučit anglicky, ale to tam nepište... Ráda bych se naučila anglicky, naše generace tohle neměla a to, že neumím jazyk je problém. My jsme měli ruštinu, teď je každá příručka psaná napůl anglicky, takže kdyby byla příležitost naučit se jazyk, tak bych jí určitě využila. Hodilo by se mi to pro práci v synově firmě i k cestování. Určitě bych to ještě využila.*“

R2: „*Jako doposud... snažím se, aby můj veškerý čas byl nějakým způsobem produktivní, takže třeba i při odpočinku člověk šmejdí po internetu na googlu na nové věci. A teorii potom propojuji s praxí.*“

R1: „*Jejdamane... Tehdy jsem chtěla tu U3V, ale syn mě trošku od toho zradil, říkal mamí, ty máš tolik času? Jde i o to, že když bude kluzko, já tam nedojdu... a nevím ani, jaký obor bych si vybrala. Musela bych nejdřív s někým z tama mluvit. Bylo by také dobré, kdybych tam chodila s někým... Ptala jsem se tady kolem i dvou lidí, jedné, co má maturitu, ale nikomu se nechce...*“

R3: „*Nevím... no, chtěla bych ještě něco zkusit. Nemám ale žádnou konkrétní představu, uvidím, jestli se něco naskytne. Myslím co se týká vzdělávání i nějakého sníženého úvazku.*“

R3: „*Žádné další velké cíle již nemám vzhledem k věku 71 let. Hlavním cílem je udržovat se v přijatelné kondici jak fyzické, tak i psychické.*“

R9: „*Jaké bych měl plány... Až zase něco vymyslí, tak se to určitě naučím... za 30, 40 let.*“

R6: „*Moje budoucí plány jsou takové, že si budu dál hledat na počítači, co mě zajímá, jako doposud. Masti, sirupy, bylinky, filmy z cest a o zvířatech...*“

R10: „*Dokud mi hlava nevyhoví, tak stačí, když to bude jako doposud, jsem spokojený.*“

R7: „*Pokud by se objevilo něco nového, co by mě zaujalo, tak bych se o tom určitě chtěla dozvědět víc... Teď se musím zeptat syna, co znamená stáhněte si aplikaci ☺. Jinak je to cesta k usnadnění stárnutí a konce života. Trvá to už moc dlouho, jde to pomalu, už nechodím, vidím čím dál hůř a teď i špatně slyším...*“

R8: *„Rekreačně. Drží mě to nad vodou, protože já ten konec života už mám těžký. Manžel mně zemřel, syn mi zemřel, no, nejsem sama, my jsme čtyři sourozenci, ale když se to takhle nahromadí v tak krátké době, že zemře manžel i syn, tak je toho moc.“*

8 DISKUZE VÝSLEDKŮ

8.1 Vyhodnocení cíle 1: Zjistit motivaci seniora ke vzdělávání

Na motivaci ke vzdělávání v seniorském věku může mít vliv profese. Dělnické profese jsou ve vzorku respondentů zastoupeny v menší míře, než úřednické. (viz otázka č. 1 - výše)

Toto zjištění se shoduje se závěrem speciálního šetření zaměřeného na celoživotní vzdělání provedeným Rabušicem (2006), v němž se uvádí, že plány na budoucí vzdělávání staršího věku jsou ovlivněny vzděláním respondenta (čím vyšší vzdělání, tím častější plány na účast v kurzech vzdělávání dospělých) a jeho zaměstnaneckým statutem.

Jako důvody vzdělávání respondenti uváděli:

- vnitřní potřeba, nutkání, potřeba doplnění znalostí a objevování
 - požadavek doby
 - potřeby pracovního uplatnění
 - trávení volného času, náplň dne
- praktické důvody (např. ovládání počítače), trénování paměti.
(viz otázka č. 2 - výše)

Odpovědi respondentů výzkumu odpovídají funkcím vzdělávání seniorů, jak je uvádí Mühlpacher (2006) či Čornaničová (in Benešová, 2014). Respondenti uvedli navíc pouze potřeby pracovního uplatnění, které by se však daly zahrnout pod aktivizační (začlenění do společnosti) či posilovací funkci (rozvoj zájmů, potřeb a schopností).

Senioři často uváděli, že mají kladný vztah ke vzdělávání – byli dobrými studenty, často se chtěli dále vzdělávat již v mladém věku, ale z různých důvodů jim to nebylo umožněno. Respondenti, kteří byli zaměstnáni jako úředníci nebo učitelé, zmiňovali, že účast na neformálním vzdělávání (školení) byla součástí jejich profese. (viz otázka č. 3 – výše)

Hlavní přínos vzdělávání vnímají respondenti přibližně shodně jako důvody ke vzdělávání. Uvedli:

- udržení kroku s mladými, s dobou

- společenská rovnocennost, necítí se méněcenní, nevypadají hloupí
- možnost pokračovat v jejich profesi
- náplň dne, odpoutání pozornosti od bolesti a neduhů stáří (viz otázka č. 4 - výše)

Jako další přínosy jmenovali:

- kladný dopad na zdraví a psychiku
- možnost společenských setkávání a kontaktu se světem (myšleno prostřednictvím internetu). (viz otázka č. 5 – výše)

Tyto závěry jsou v souladu s funkcemi vzdělávání, jak je uvádí Haškovcová (in Špatenková, 2015), Mühlbacher (2006) i Čornaničová (in Benešová, 2014).

V odpovědích respondentů se opět opakuje přínos – motiv ke vzdělávání v podobě pokračování ve výkonu profese, tedy pracovního uplatnění.

Špatenková uvádí (2015), že vnější motivace – tedy tlak na získání kvalifikace a na její zvyšování – je v případě seniorů minimální. Rozpor mezi výsledky mého výzkumu a zmíněným závěrem lze vysvětlit tím, že předpokladem účasti ve výzkumu (výběr respondentů) byla jakákoli forma aktivního vzdělávání. Podle šetření Eurostatu z roku 2003, které uvádí Rabušic (2006), je podíl osob ve věku 55–64 let na jakékoliv vzdělávací aktivitě, to je týkajícího se formálního, neformálního či informálního vzdělávání, v ČR pouhých 20 %. Respondenti mého výzkumu tedy pocházejí z uvedených 20 % starších osob ve věku 55-64 let (šetření pro věkovou kategorii shodnou s věkovou kategorií respondentů v mém výzkumu nemám k dispozici), zatímco závěr Špatenkové se vztahuje na všechny seniory.

Z vybraných respondentů čtyři využívají získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti a jeden je plánuje využít. Pět respondentů nemá zájem pracovat – je možné zaznamenat vliv věku, většinou jde o respondenty nad 80 let a odvolávají se na věk přímo či nepřímo, přičemž někteří zmiňují také zdravotní potíže. (viz otázka č. 6 – výše)

8.2 Vyhodnocení cíle 2: Spokojenost seniora s realizovaným vzděláváním

Respondenti využívají všechny formy vzdělávání - formální, neformální i informální. Formálního vzdělávání se účastnil jen jeden z respondentů, zahájil je však ještě před odchodem do důchodu. V důchodovém věku bakalářské studium managementu dokončil. Neformálního vzdělávání - kurzy, besedy, přednášky - využívají téměř všichni respondenti, kteří jsou nebo ještě plánují být pracovně aktivní. Informálně – čtení knih, z internetu, sledováním televize, od dětí či přátel se vzdělávají všichni respondenti. (viz otázka 7 – výše)

Výsledky speciálního šetření provedeného Rabušicem (2006) ukazují, že 98 % respondentů ve věku 50-65 let již neplánuje další formální vzdělávání. Neformálního vzdělávání se podle tohoto šetření zúčastnilo v posledních 12 měsících 22 % respondentů. Vzhledem k tomu, že k mému výzkumu byli voleni respondenti, kteří se už nějakou formou aktivně vzdělávají, lze dovodit, že závěrečná čísla se budou lišit.

Vzdělávání většinou splňuje očekávání respondentů. Očekávají, že se nebudou cítit staří, mohou pomáhat nebo být v kontaktu s mladými, mohou dělat, co je baví, jsou informovaní a lépe zařazení do společnosti. Vzdělávání také chápou jako formu trávení volného času. Jako překážku uvádějí nedostatek času nebo příležitostí a zdravotní problémy. (viz otázka 8 – výše)

Krystoň (2012 [on line]) uvádí, že nejpozitivnější očekávání ve vztahu k edukaci seniorů jsou spojeny s konstruktivní strategií stárnutí. Člověka, který stárne konstruktivním způsobem, charakterizuje Klevetová a Dlabalová (2008) jako člověka, který se dokáže vyrovnat s omezeními, které stáří přináší. Je stále aktivní, vytváří nové vztahy, stanovuje si přiměřené cíle a plány.

Více než polovina respondentů je se zvolenou oblastí a formou vzdělávání spokojena. Jde převážně o respondenty, kteří využívají internet nebo čtou knihy. Vyhovuje jim zejména možnost zvolení vlastního tempa vzdělávání, přizpůsobení času i klid.

Dva respondenti uvádějí, že by rádi navštěvovali U3V, v jednom případě je překážkou zahájení studia nedostatek času, ve druhém případě seniorku od vzdělávání na U3V odrazuje syn.

Klevetová a Dlabalová (2008) poznamenávají, že v souvislosti s plánováním aktivit pro seniory je důležitá také důvěra ve vlastní schopnosti a zvážení odpovědi na otázky: Věří si senior, že to dokáže? Kdo je mu oporou?

Na U3V studovali dva z respondentů výzkumu. Jeden z respondentů studium nedokončil, upřednostnil by častější výuku (frekvence setkávání byla 1x14 dní). Druhý respondent dokončil U3V již před 20 lety – i tento respondent by využil jinou formu vzdělávání, než jakou v současnosti praktikuje (účastní se přednášek, besed, čte knihy a sleduje tv). Překážkou jsou však zdravotní problémy – omezená pohyblivost. (viz otázka 9 – výše)

Důvody nespokojenosti respondentů odpovídají bariérám ve vzdělávání, na které upozorňuje Špatenková (2015). Mimo jiné zmiňuje bariéry v podobě involučních změn (vizuální či auditivní), situační (nedostatek času), organizační (nabídka vzdělávání, časový harmonogram apod.).

Jako praktické uplatnění vzdělávání uvádějí respondenti možnost zapojení do různých diskuzí, ve kterých potom ostatní zajímá i jejich názor, navrhované řešení apod. Další možností využití vzdělávání je pracovní uplatnění. Respondenti často zmiňovali také praktické využití internetu – e-mailovou komunikaci, nové poznatky, informace, telefonování zdarma apod. (viz otázka č. 10 – výše)

Osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání pociťují respondenti nejvíce při svém pracovním zařazení a při práci s počítačem či internetem. Uvádějí také snadnější komunikaci s okolím a dopad na zdraví. (viz otázka č. 11- výše)

Co se týká budoucích plánů v oblasti vzdělávání a jeho využití, tak respondenti uvedli produktivní využívání času a propojení teorie s praxí, pobyt v Anglii za účelem naučení jazyka či studium U3V. Další respondenti nemají konkrétní představu nebo si vzhledem k věku nechtějí klást žádné velké cíle, hlavním cílem je udržení fyzické a psychické kondice, jiní se chtějí vzdělávat jako doposud. Respondenti vyššího věku uvedli v souvislosti s plány budoucího vzdělávání mimo jiné také očekávání, že jim vzdělávání usnadní stárnutí a konec života. (viz otázka č. 12 – výše)

K aktivnímu stárnutí (v jehož konceptu je zahrnuto i vzdělávání seniorů) poznamenává Benešová (2014), že je původcem pocitu životního optimismu a pomůckou pro

obohacování života seniorů. Zlepšuje také orientaci v neznámých situacích, oddaluje stárnutí, umožňuje nadhled a zlepšuje schopnost se samostatně rozhodovat.

8.3 Přínos vzdělávání seniorů – Plní realizované vzdělávání očekávání seniora?

Senioři jsou ke vzdělávání motivováni svým osobnostním založením, potřebou doplnění znalostí, je pro ně náplní dne, ale i požadavkem doby. Někteří vzdělávání využívají také ke svému pracovnímu uplatnění.

Formálního vzdělávání v důchodovém věku respondenti téměř nevyužívají, ani neplánují využít. Z odpovědí je patrné, že chození do školy s mladými už by mnohým z nich nevyhovovalo. Důvodem je dle jejich názoru vysoké tempo výuky a obavy, že by mu už nestačili.

Právě přizpůsobení tempa výuky i vlastní časový rozvrh je z pohledu respondentů hlavní výhoda informálního vzdělávání. Výhodou je také individuální volba způsobu osvojování nových poznatků. Podle svého osobnostního založení si senior volí buď formu učení od kamarádů, dětí, vnuků apod. nebo samovzdělávání.

Ve zkoumaném vzorku je pět respondentů, kteří uvedli, že se vzdělávali průběžně během celého života - jednalo se převážně o neformální vzdělávání v rámci vykonávané profese. Všichni tito respondenti se vzdělávají i v důchodovém věku, přičemž využívají (čtyři respondenti) nebo plánují využít (jedna respondentka) neformální vzdělávání. Všichni jsou také stále zapojeni do pracovního procesu – ať už formou výpomoci nebo částečného úvazku.

Ze zjištěného by se dalo vyvodit, že pokud by se dařilo do celoživotního vzdělávání zapojit více osob, vedlo by to k prodloužení aktivního života – k aktivnímu stárnutí a stáří.

Senioři jsou s realizovaným vzděláváním většinou spokojeni. Pokud nemohou realizovat vzdělávání tak, jak by chtěli, je to způsobeno zdravotními bariérami, nedostatkem času, nedostatečnou nabídkou vzdělávání nebo si nevěří.

Prostřednictvím vzdělávání senioři drží krok s dobou, mohou komunikovat s mladými, cítí se společensky rovnocenní, mají možnost pokračovat ve své profesi, necítí se staří, kladně ovlivňují své zdraví a psychiku a vzdělávání pro ně představuje také náplň dne. Dvě respondentky (85 a 94 let), obě s velkými problémy hybnosti, vnímají vzdělávání jako cestu k usnadnění stárnutí, konce života a těžkého období. Je zřejmé, že i v těchto případech má vzdělávání svůj význam – je náplní volného času, psychickou podporou, společníkem i odpoutáním od bolesti a dočasnosti lidského bytí.

ZÁVĚR

Zvýšení podílu starších osob na celkové populaci představuje sociální a ekonomický problém. Přibývá totiž lidí, kteří odčerpávají veřejné finanční prostředky, ale nepodílí se na jejich tvorbě. Naproti tomu je řada seniorů, kteří ještě mají potřebu se seberealizovat, chtějí mít účast na životě ve společnosti, chtějí být nezávislí apod. Jako řešení je prezentován koncept aktivního stárnutí, jehož obsahem je vytváření optimálních příležitostí (podmínek ze strany společnosti a jejich využití ze strany seniorů) pro zdraví, účast na životě společnosti a bezpečí s cílem zajistit co nejlepší kvalitu života starších lidí.

Jedním z prvků konceptu aktivního stárnutí je vzdělávání seniorů. Aby senior vstoupil nebo pokračoval ve vzdělávacím procesu, musí k tomu být motivován, vzdělávání je pro něj dobrovolné. Co seniora motivuje? A jak je s realizovaným vzděláváním spokojený? Na tyto otázky odpovídá výzkum, který je součástí bakalářské práce. Zúčastnilo se ho deset náhodně vybraných seniorů nad 65 let věku, kteří se jakoukoli formou aktivně vzdělávají.

Z odpovědí vyplývá, že senioři se vzdělávají, protože je to baví, aby drželi krok s dobou, s mladými, aby se mohli účastnit na životě společnosti, nepřipadali si méněcenní, doplnili si znalosti nebo je pro ně vzdělávání náplní dne a svůj vztah ke vzdělávání charakterizují jako „*ono se to ani jinak nedá, to vás nutí...*“. Někteří vzdělávání využívají i v důchodovém věku ke svému pracovnímu uplatnění.

Co se týká pracovního uplatnění v seniorském věku, tak z celkového počtu deseti respondentů výzkumu je i v důchodovém věku zaměstnaných nebo vypomáhá v rodinném podniku šest osob. Pět z těchto osob mají SŠ nebo VŠ vzdělání, zastávají úřednické profese, nebo jsou OSVČ. Vzdělávání (školení, kurzů) se účastnili v rámci své profese a pokračují v něm i v důchodovém věku. Je tedy možné vyslovit předpoklad, že pokud by se celoživotního vzdělávání účastnilo více osob, měli bychom také více aktivních seniorů – zapojených do pracovního procesu.

Jako bariéry ve vzdělávání uvádějí respondenti zdravotní problémy (sluchové, zrakové, hybnosti), nedostatek času, ale i nedostatečnou či nevyhovující nabídku vzdělávacích možností. Nezdá se, že by věk hrál při vzdělávání významnou roli – respondenti nezmiňují, že už by na vzdělávání byli staří. Nejstarší respondentce je 94 let a před

dvěma lety se naučila pracovat s internetem, další respondentka v 85 letech pomáhá dceři – účetní tým, že jí zadává účetnictví do počítačových programů.

Realizované vzdělávání ve většině případů plní očekávání seniorů, formu vzdělávání volí podle svých potřeb a možností. V jednom případě byla jako důvod nespokojenosti s realizovaným vzděláváním uvedena zdravotní (pohybová) omezení, které seniorce brání účastnit se pro ni zajímavých vzdělávacích programů.

Co se týká dalších plánů stran vzdělávání, zahrnovaly odpovědi širokou škálu nápadů a možností. Od cesty do Anglie za účelem naučení angličtiny, přes udržení fyzické a psychické kondice, produktivního využití volného času až po přání, aby vzdělávání pomohlo respondentům prožít těžké dny pozdního stáří. Je patrné, že ani vysoký věk či zdravotní omezení nejenomže nejsou překážkou vzdělávání, ale naopak může být vzdělávání pro seniory psychickou oporou a „odpoutáním“ od těchto těžkostí.

Z celého výzkumu je zřejmé, že i když byli vybráni respondenti pouze aktivně se vzdělávající – a mají tedy minimálně tento jeden společný znak - jsou mezi nimi velké individuální rozdíly. Týká se to jak motivů ke vzdělávání, tak volby formy vzdělávání, praktického uplatnění, spokojenosti, očekávání i budoucích plánů stran vzdělávání. Při vzdělávání i aktivizaci seniorů je třeba brát na tyto individuální rozdíly zřetel.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

- BENEŠ, M. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-4824-5.
- BENEŠOVÁ, D. *Gerontagogika*. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského, 2014. ISBN 978-80-7452-039-6.
- BOČKOVÁ, L., HASTRMANOVÁ, Š., HAVRDOVÁ, E. *50+ Aktivně: Fakta, inspirace a rady do druhé poloviny života*. Praha: Respekt institut, 2011. ISBN 978-80-904153-2-4.
- ČEVELA, R., KALVACH, Z., ČELEDOVÁ, L. *Sociální gerontologie: úvod do problematiky*. Praha: Grada Publishing, 2012. ISBN 978-80-247-3901-4.
- FARKOVÁ, M. *Vybrané kapitoly z psychologie*. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2006. ISBN: 80-86723-22-4.
- FERJENČÍK, J. *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-367-6.
- HASMANOVÁ MARHÁNKOVÁ, J. Aktivní stárnutí jako idea, nástroj a kapitál. Kde hledat kořeny úspěchu konceptu aktivního stárnutí?. *Sociální studia*, 2014, roč. 11, č. 3, s. 13-29. ISSN: 1214-813X.
- HAŠKOVCOVÁ, H. *Fenomén stáří*. Příbram: Havlíček Brain Team, 2010. ISBN 978-80-87109-19-9.
- HENDL, J. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-040-2.
- HENZLER, H., SPATH, L. *Soužití generací: Proč nejsou staří lidé problémem, ale řešením*. Wolters Kluwer ČR, 2013. ISBN 978-80-7357-987-6.
- HOLCZEROVÁ, V., DVOŘÁČKOVÁ, V., *Volnočasové aktivity pro seniory*, 2013. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-469-5.
- HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ZIKMUNDOVÁ, K. a kol., *Vybrané kapitoly z gerontologie*. Praha: EV Public relations, 2007. ISBN 978-80-254-0179-8.

KLEVETOVÁ, D., DLABALOVÁ I. *Motivační prvky při práci se seniory*. Praha: Grada publishing, 2008. ISBN 978-80-247-2169-9.

MÜHLPACHR, P. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita, 2004. ISBN 978-80-210-5029-7.

NAKONEČNÝ, M. *Obecná psychologie*. Praha: Stanislav Juhaňák – Triton, 2015. ISBN 978-80-7387-929-7.

ONDRÁKOVÁ, J., TAUCHMANOVÁ, V., JANIŠ, K. ml., PAVLÍKOVÁ, S., JEDLIČKA, V. *Vzdělávání seniorů a jeho specifika*. Praha: Pavel Marvart, 2012. ISBN 978-80-7465-038-3.

PRŮCHA, J., VETEŠKA, J. *Andragogický slovník*. Praha: Grada Publishing, 2014. ISBN 978-80-247-8993-4.

RABUŠIC, L. *Vzdělávání dospělých v předseniorském a seniorském věku*. In *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity studia, Studia Paedagogica, U 11*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 79 - 100. ISSN 1211-6971.

RABUŠICOVÁ, M., RABUŠIC, L. et. al., *Učíme se celý život? O vzdělávání dospělých v České republice*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. ISBN 978-80-210-5859-0.

SCHIRRMACHER, F. *Válka metuzalémů: Stáří má zelenou*. Knižní klub v Praze: Euromedia Group, 2004. ISBN 80-242-1496-2

Seznam použitých internetových zdrojů

ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 [on line]. Aktualizovaná verze k 31.12. 2014. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z http://www.mpsv.cz/files/clanky/20851/NAP_311214.pdf

ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Senioři a politika stárnutí: Příprava na stárnutí v České republice [on line]. Poslední aktualizace: 4.11.2015, [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/cs/2856>

ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Senioři nepatří do starého železa. [on line]. Publikováno 19. 6. 2012. Tisková zpráva. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13111/TZ>

ČESKO. MINISTERSTVO PRÁCE A SOCIÁLNÍCH VĚCÍ. Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí. [online].© 26.10.2016 [cit. 2016-11-19]. Dostupné z: [http://www.mpsv.cz/.../Statisticka roc. z oblasti prace a...](http://www.mpsv.cz/.../Statisticka_roc._z_oblasti_prace_a...)

ČESKO. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Naděje dožití (střední délka života) podle pohlaví a věku v letech 1920–2015 [on line]. Publikováno 14.11.2016 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/32846217/130055160806.pdf>

ČESKO. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Pohyb obyvatelstva – rok 2015 [on line]. Publikováno 21. 3. 2016 [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-4-ctvrtleti-2015>

ČESKO. ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD. Projekce obyvatelstva České republiky (Projekce 2013)[on line]. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20567167/402013u.pdf/3cdc1b6f-9334-429e-99e6-f72b4047bee3?version=1.0>

ČORNANIČOVÁ, Rozalia. *Geragogika ako teória edukácie seniorov a edukácie vo vzťahu k séniu (formovanie, terminológia, definícia, status)* [on line]. In: Szkoła wyższa im. Pawła Włodkowica w Płocku, 2008. Rocznik andragogiczny 2007. Warszawa: Wydział pedagogiczny uw, Akademickie towarzystwo andragogiczne. [cit. 2016-12-29]. ISBN 978-83-7204-710-6. Dostupné z: http://www.ata.edu.pl/dokumenty/RA/RA_2007.pdf

DVOŘÁČKOVÁ, D., *Aktivní stárnutí* [on line]. © Medic Progress, s.r.o. 2016, [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: <http://www.prostezivot.cz/aktivni-starnuti>

HOLMEROVÁ, I., JURAŠKOVÁ, B., ROKOSOVÁ, M., VAŮKOVÁ, H., VELETA, P. Aktivní stárnutí. *Česká geriatrická revue*. [on line], č. 4, s. 63 – 68. [cit. 2016-12-29] 2006, ISSN 1801-8661. Dostupné z: http://www.geriatrickarevue.cz/pdf/gr_06_03_06.pdf

KRYSTOŇ, M. Motivácia v edukácii seniorov. *Lifelong Learning – celoživotní vzdělávání* [on line]. 2012, roč. 2, č. 3 [cit. 2016-12-29]. ISSN 1804-526X. Dostupné z: <http://lifelonglearning.mendelu.cz/wcd/w-rek-lifelong/l11203/lifele2012020364.pdf>

WORLD HEALTH ORGANIZATION. *Active Ageing: A Policy Framework* [on line]. © Copyright World Health Organization, 2002. [cit. 2016-12-29]. Dostupné z: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/67215/1/WHO_NMH_NPH_02.8.pdf

SEZNAM OBRÁZKŮ, TABULEK A GRAFŮ

Seznam tabulek

Tabulka 1: Charakteristika respondentů	41
Tabulka 2: Srovnání původní profese respondenta (před odchodem do důchodu) se současnou profesí nebo výpomocí.....	43
Tabulka 3: Pracovní aktivita v důchodovém věku, obor a forma vzdělávání	50

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha A – Otázky k rozhovoru	I
Příloha B – Přepis rozhovorů	II

Příloha A – Otázky k rozhovoru

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?
2. Proč se vzděláváte?
3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)
4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?
5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?
6. Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?
7. V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?
8. Splňuje vzdělávání vaše očekávání?
9. Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?
10. Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?
11. Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?
12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Příloha B – Přepis rozhovorů

Rozhovor 1 – respondent R1, žena, 84 let, gymnázium

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Po škole jsem nastoupila do fabriky do výroby. Už za půl roku mě ale vytáhli do účtárny a tam jsem zůstala celý život. Ještě dělám účetnictví. Ale ne sama, dceři, ona na to nemá čas. Ale víte, ty poslední věci dnešní doby já už neznám. Ty už si musí zadat sama. Ale doklady jí zadám sama, to mi vůbec nedělá problémy. Teď mi řekla, co je nad 10 tis., to mi dávej bokem. To jsem já nevěděla, tak už to dávám bokem. To ráda dělám. Ale že byste mohla napsat, že jsem nějaká perfektní účetní, tak to ne, já neznám věci poslední doby.

Dcera jezdí na školení a z tam má vždycky počítačový program a na něm mě také naučila pracovat.

2. Proč se vzděláváte?

Mě to účetnictví hrozně baví. Jsem stále v kontaktu s těma firmama, musím jim volat, tam máte chybu, tam máte chybu... Dcera mi vždycky vysvětlí, co je nového, teď třeba odkládám faktury nad 10 tis. bokem, ty ostatní zadávám. Vždycky na to napíšu, že je to zpracované...

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Kladný. Já jsem nebyla špatný student. A kdyby nebylo tatínkova zranění, šla bych určitě na vysokou. Tatínek byl kovář, maminka kuchařka. A při své práci se zranil a už nemohl pracovat tak, jako dříve. Takže jsem musela po tatínkově úrazu nastoupit do zaměstnání. Ale když mi dávali ze školy propouštěcí zprávu, tak tam napsali, že není důvod, proč bych ve studiu nemohla pokračovat.

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

Že mě to baví, pokračuju v tom, co jsem dělala celý život. Já jsem tehdy nastoupila do fabriky na manuální práci a za pár měsíců už mě vytáhli do účtárny a tam jsem zůstala až do důchodu.

Já to ani nevnímám jako nějakou extra motivaci, jenom to, že mě to šíleně baví. A já to ráda dceři udělám. Jenom mi to musí donést, firmy mi doklady nosí domů.

5. *Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?*

Ne...možná snad, že tím pomáhám dceři, ale to mi ani nijak na srdci neleží, hlavně to, že mě to baví a že to dělám ráda.

6. *Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti?*

Ne, víte, to už bych při tomhle ani nestihla... a kdo by mě taky vzal... já jsem chtěla přesluhovat, ale musela jsem do nemocnice s nohou a tak už se to nakonec spojilo s důchodem. Na moje místo nastoupil někdo jiný.

7. *V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?*

Abych mohla doma zadávat dceři to účetnictví, tak mě musela naučit to zadávat do programů. Ten program ona vždycky přiveze ze školení a samozřejmě se potom musí zaplatit. Ale ono to samo navádí, co se má kam zapsat.

Dokážu si ale najít informace i na internetu, třeba když potřebuju něco ohledně vyúčtování energií, zdraví apod.

8. *Splňuje vzdělávání vaše očekávání?*

Ano, díky tomu, že se naučím zadávat do programu, tak se můžu věnovat účtařině, což mě baví.

9. *Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?*

Chtěla jsem se ještě přihlásit na univerzitu. Potkala jsem známou, se kterou jsme pracovaly, a ona říkala, že tam právě jde. Říkala jsem to synovi, ale ten mě od toho odrazuje, že na to nemám.

10. *Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?*

No, dělám tu účtařinu.

11. *Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?*

Ano, určitě... no kdybych se ale účetnictvím nezabývala už dřív, tak to dělat nemůžu.

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Jejdamane... Tehdy jsem chtěla tu U3V, ale syn mě trochu od toho zradil, říkal mami, ty máš tolik času? Jde i o to, že když bude kluzko, já tam nedojdu... a nevím ani, jaký obor bych si vybrala. Musela bych nejdřív s někým z tama mluvit.

Bylo by také dobré, kdybych tam chodila s někým... Ptala jsem se tady kolem i dvou lidí, jedné, co má maturitu, ale nikomu se nechce...

Rozhovor 2 – respondent R2, muž, 70 let, VŠ

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Jsem technik, jinak jsem od r. 1970 působil ve školství jako externista, po revoluci jsem si udělal svoji školičku, kterou jsem provozoval přibližně 20 let. Mimo to mám doposud prodejnu motorek a ještě donedávna jsem měl i autoškolu, té se nyní věnuje syn. Posledních zhruba 10 let mám také penzionek.

2. Proč se vzděláváte?

Dá se říct, že moje profese souvisí se vzděláváním. Ta technika – v podstatě jsem šel na technický směr – a je nutné se neustále zdokonalovat. V podstatě jsme se od špalíkové brzdy dostali k ABS atd. a to už je všechno složitější a už to vyžaduje přemýšlet a znalosti atd.

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Pozitivní... Pozitivní, protože je strašně moc nových věcí a ta technika jde tak strašně dopředu, že bez jakéhokoli technického vzdělávání a opakování jazyků dnes není možné uplatnění. A tím se řídím celý život.

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

Já to řeknu jedním slovem, nebo dvěma... necítím se méněcenný. Jinými slovy, když se o čemkoli jedná, řeší se, tak tam nestojím jak blbec.

5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

Vzdělávání mi pomáhá udržet jakousi prestiž a autoritu.

6. *Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?*

No, já vlastně stále jsem činný. Mám prodejnu motorek a penzionek. I když dřív toho bylo daleko víc, ale to už jsem přenechal synovi.

7. *V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?*

Dneska už nechodím do školy, i když jsem před šesti lety dokončil bakalářinu, obor management. Byla tam psychologie, ekonomika, pedagogika. Jinak mám dvě úplné vysoké školy. V současné době, když je nějaký šikovný kurz na hospodářské komoře, třeba ekonomický nebo tak, tak si tam zajdu, ale jinak technika je moudrá a na google je všechno.

8. *Splňuje vzdělávání vaše očekávání?*

Ano, co potřebuji, si najdu a jak už jsem řekl, pomáhá mi udržovat se stále v pohotovosti, jsem informovaný.

9. *Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?*

Tak dneska už mi to vyhovuje, samozřejmě, ale co jsem chtěl změnit a nezměnil jsem, tak vůbec příprava na život vzděláváním na středních školách a nejenom na středních školách, ale i na základních školách. Protože na základních školách se vytratila rukodělničina, tím pádem se odstranil jakýsi vztah k práci a i motivační prvek vážení si hodnot, že to cosi nejen stojí, ale že se tam musí vynaložit i nějaká síla atd., takže pak i ten další přínos do středních škol... Dnes se to hodně stáhlo k počítačům a k ničemu. Propojit teorii s praxí.

10. *Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?*

Tak třeba jak jezdím na ty motorky – výstavy, srazy..., to je můj koníček odmalička - a když se vyvíjí nové věci třeba v Javě nebo v Blansku u Blaty, tak se tam člověk může zapojit a opravdu se nedívají na člověka jak na blbce, ale spíš se zeptají, jak co myslíte, jak se na to díváte, co byste na to řekl... takže po této stránce si myslím, že je to to pravé ořechové.

11. Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?

Ano, určitě, stále je co se učit. Před šesti lety jsou dokončil bakalářské studium, obor management, z hlavních předmětů tam byla např. ekonomika, psychologie, pedagogika... v té době jsem měl ještě svou školičku a autoškolu. Dá se říct, že celý můj život je propojováním teorie a praxe.

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Jako doposud... snažím se, aby můj veškerý čas byl nějakým způsobem produktivní, takže třeba i při odpočinku člověk šmejdí po internetu na googlu na nové věci. A teorii potom propojuji s praxí.

Rozhovor 3 – respondent R3, žena, 65 let, vyučená

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Tak pracovala jsem jako kostymérka na filmových ateliérech, potom jsem měla svou živnost, to jsem dělala nehty a posledních asi 8 let před důchodem jsem pracovala v supermarketu.

2. Proč se vzděláváte?

Byla mi doma dlouhá chvíle, tak jsem si říkala, že to zkusím – to když jsem se přihlásila na univerzitu třetího věku. Počítačový kurz jsem potřebovala, abych si mohla koupit počítač a využila ho.

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

No, baví mě to... ty počítače byla teda navíc nutnost, protože všichni už na počítačích uměli, jenom já ne. A dnes jsou počítače požadované všude.

Jinak ve škole jsem nikdy neměla problémy. Nemám teda maturitu, toho lituju, protože si myslím, že bych ji určitě zvládla. I teď, když si srovnám svůj rozhled a třeba i nějakého vysokoškolačka, tak si myslím, že jsem na tom co se týká znalostí docela dobře.

4. *V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?*

Asi ty základy na počítači, které jsem se naučila v počítačovém kurzu. Z práce jsem uměla dělat na počítači jenom objednávky. V kurzu jsem se navíc naučila třeba posílat maily.

5. *Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?*

Na univerzitě (U3V) to bylo hlavně společenské setkávání, důvod vyjít z domu a dostat se mezi lidi. Myslím, že pro většinu lidí, kteří tam chodili. Pro mě teda ne, já když potřebuji, tak si zajdu i jinam.

6. *Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?*

No, pokud by se naskytla nějaká práce, tak bych si ráda něco přivydělala.

7. *V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?*

Nejdříve jsem se zapsala na U3V, ale tam mi to moc nevyhovovalo. Zapsala jsem se na dějiny umění a na angličtinu, výuka byla 1x14 dní, přišlo mi to strašně málo. Co jsem se z angličtiny naučila, tak jsem za ty dva týdny zapoměla. Takže jsem tam přestala chodit. Potom jsem se přihlásila do počítačového kurzu, ten mi hodně pomohl. Teď se hlavně dívám na televizi, sleduju ráda AZ kvíz a soutěžícím napovídám. Dívám se ale i na jiné pořady. No a internet.

8. *Splňuje vzdělávání vaše očekávání?*

Ale jo, v rámci možností... no, kdyby se ale naskytla nějaká příležitost, tak bych ji asi využila. Říkám si, že ještě nejsem tak stará...

9. *Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?*

Ještě bych se přihlásila i na něco obtížnějšího, zkusila jsem tu U3V, ale bylo to jenom jednou za 14 dní, což mi připadalo málo. Když to srovnám s tím počítačovým kurzem, který býval dvakrát týdně, tak na té univerzitě, než byla další hodina, tak jsem zapoměla, o čem byla ta minulá.

10. Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?

Jenom ten počítačový kurz.

11. Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?

No, v počítačích to teda pocítuju hodně, tam jsem udělala mílové kroky. A těší mě to, moc. Na internetu si najdu, co potřebuju a naučila jsem se i posílat maily.

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Nevím... no, chtěla bych ještě něco zkusit. Nemám ale žádnou konkrétní představu, uvidím, jestli se něco naskytne. Myslím co se týká vzdělávání i nějakého sníženého úvazku.

Rozhovor 4 – respondent R4, žena, 71 let, VŠ

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Před odchodem do důchodu - různé administrativní funkce i vedoucí, posledních asi 15 let před důchodem referent na právním a kontrolním oddělení úřadu práce. Nyní jsem už 10 let v důchodu, dělám personálního referenta a mzdovou účetní. Jsem také 6 let předsedkyní klubu důchodců.

2. Proč se vzděláváte?

Protože to potřebuji ke svému zaměstnání a práci předsedy Klubu důchodců.

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Vztah ke vzdělání mám celý život kladný. Vlastně pořád jsem si musela doplňovat vědomosti formou nejrůznějších školení. Ráda se dozvídám nové věci a v dnešní rychlé době je to i nutnost, člověk potřebuje jít s dobou a mít přehled. I moji vnuci jsou nadšeni, že mají takovou babičku, která se nebojí nových věcí a má celkový rozhled a mohou s ní diskutovat o čemkoliv.

4. *V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?*

Především to využívám ke své práci i mimopracovní činnosti, kde zajišťuji pro seniory ve městě přednášky, cvičení, zájezdy, regenerační pobyty i kulturní akce. Mám na starosti finance, účetnictví, supluji cestovní kancelář apod.

5. *Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?*

Vzhledem k věku si myslím že mi to celkově prospívá a zatím nemám v 71 letech zásadní zdravotní problémy.

6. *Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?*

Ano, své vzdělávání plně využívám a to jak v práci tak i v mimopracovní činnosti.

7. *V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?*

Účastním se školení týkajících se mého zaměstnání - školení k novelám zákoníku práce, daní, exekučních srážek apod.. Dále se účastním různých besed a školení které pro předsedy spolků pořádá kraj, příp. město a dále se účastním přednášek, které organizují a připravují pro členy Klubu důchodců. V neposlední řadě sleduji televizi a jsem velkým uživatelem internetu.

8. *Splňuje vzdělávání vaše očekávání?*

Splňuje, ale z časových důvodů již další nemohu zařadit

9. *Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?*

Vyhovuje, pokud by to šlo časově zvládnout zařadila bych i U3V, ale vzhledem k zaměstnání to není možné.

10. *Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?*

Plně to uplatňuji prakticky.

11. *Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?*

Vzhledem k pracovnímu zařazení a funkci v Klubu důchodců, vše co se dovídám prakticky uplatňuji.

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Žádné další velké cíle již nemám vzhledem k věku 71 let. Hlavním cílem je udržovat se v přijatelné kondici jak fyzické, tak i psychické.

Rozhovor 5 – respondent 5, žena, 67 let, SŠ

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Pracovala jsem v oblasti ekonomiky, poslední roky také v dopravě a pojišťovnictví. Teď jsem v důchodu a pomáhám synovi ve firmě. Mimo to zprostředkovávám ještě občas nějaké pojištění.

2. Proč se vzděláváte?

Baví mě to a považuju to také za nutnost, žádá si to doba.

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Kladný. Ve škole jsem nikdy neměla problémy, při práci na úřadě jsem stále musela chodit na školení a doplňovat si vědomosti a i teď v tom pokračuji

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

To, že neumru blbá... ale to tam nepište. Myslím, že to vyžaduje doba, stále si doplňovat informace.

5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

Tak určitě i na psychiku, na zdraví...

6. Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?

Tak to určitě ano, využívám. Pomáhám synovi ve firmě s dopravou a v souvislosti s tím si vlastně doplňuji i ty potřebné informace.

7. V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?

Vzdělávám se hlavně sama, prostřednictvím internetu.

V oblasti ekonomiky a dopravy, ale také si na internetu hledám třeba změny v občanském zákoníku, které proběhly v loňském roce.

Co mě zajímá, si vyhledám. Novinky týkající se pojištění se dozvídám také na školení pojišťovacích poradců.

8. *Splňuje vzdělávání vaše očekávání?*

Ano. Vidím, že ještě můžu synovi pomoci a dělám, co mě baví.

9. *Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?*

Tak já už potřebuji to své tempo, už bych takovému tempu, kterým se vzdělávají mladí lidé, nestačila. Takže mi vyhovuje, že se mohu vzdělávat, když na to mám čas a sama si určuju i tempo. Když si najdu chvíli, sednu k internetu, najdu si, co potřebuju, když už se mi nechce, vypnu to.

10. *Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?*

Ano, pomáhám synovi ve firmě. Syn má dopravní firmu, takže se snažím využít tady ty informace tím, že mu pomůžu. Mimo to dělám pojišťovnictví.

11. *Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?*

Ano, určitě. A mám z toho dobrý pocit... ☺

12. *Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?*

Nejraději bych odjela na půl roku do Anglie se naučit anglicky, ale to tam nepište... Ráda bych se naučila anglicky, naše generace tohle neměla a to, že neumím jazyk je problém. My jsme měli ruštinu, teď je každá příručka psaná napůl anglicky, takže kdyby byla příležitost naučit se jazyk, tak bych jí určitě využila. Hodilo by se mi to pro práci v synově firmě i k cestování. Určitě bych to ještě využila.

Rozhovor 6 - respondent R6, žena, 65 let, SŠ

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Mě nic nenapadá, jsem doma, už v důchodu, nic nedělám. Dělala jsem pokaždé něco jiného... prodavačka, servírka, kuchařka, před důchodem jsem pracovala jako strážná a průvodce na zámku.

2. Proč se vzděláváte?

Aby člověk měl přehled, aby neumřel blbý. Doba jde dopředu a člověk se musí vzdělávat... Když jsem pracovala jako ta strážná, tak abych k tomu mohla i provádět lidi po zámku, tak jsem se k tomu musela naučit samozřejmě i tu historii, to povídání. Občas mi ale něco vypadlo, tak jsem si k tomu musela i přidat něco, co mě zrovna napadlo.

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Tož kladný, no... vždycky jsem byla zvědavá taková..

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

Aby člověk nebyl hloupý, aby něco věděl a aby se uměl pohybovat trochu mezi lidmi.

5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

Nevím... aby člověk něco věděl... nevím, jak bych to tak řekla. I v práci, ve všem... čtu o zdraví pořád, tak i dopad na zdraví. Čtu všechno – bylinky, co na co je, jak se dělají bylinkové masti, sirupy. Dnes jsem četla také o něčem na klouby, jako když bolí klouby, že je to lepší než operace. Někdy se podle toho i řídím, ale že by mi to pomohlo... tož to asi ani moc ne. Taky jsem četla, že kořen z pampelišky je lepší než chemoterapie. Dělám i masti, pár si vždycky nechávám a zbytek rozdám. Ta poslední, co jsem dělala, příteli pomohla, už spotřeboval 3 láhve. Budu ji dělat znovu, základ je vazelína, přidávají se bylinky.

6. Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti?

Tož to už ne, protože už mám věk. Ale poradit lidem ano.

7. V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?

Hlavně přes internet. I knížky, časopisy, ale hlavně přes internet.

S počítačem jsem se naučila pracovat na kurzu, bylo to tehdy přes úřad práce, potom jsem se snažila sama. Za 10 dní na kurzu se člověk nenaučí skoro nic, tak hlavně sama. Něco mi poradil přítel, ale vesměs mi říkal ty jsi chytrá, ty si poradiš.

8. Splňuje vzdělávání vaše očekávání?

Ano. Vcelku jo. Očekávám lepší zdraví, lepší zařazení do společnosti a je to pro mě i forma trávení volného času.

9. Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?

Tož asi tak – už bych asi neupřednostnila nic, už bych asi nechtěla chodit do školy. Vyhovuje mi to tak, že se vzdělávám sama pro sebe...

10. Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?

Tož... když přijdu s nějakým papírem od doktora, tak sednu k počítači a najdu si, co to znamená, protože člověk tomu nerozumí. Nebo dělám různé sirupy, masti a podobně podle návodů na internetu.

11. Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?

Tak asi ano... pořád se dozvídám něco nového... a když mluvím s lidmi, nevypadám jak blbec...

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Moje budoucí plány jsou takové, že si budu dál hledat na počítači, co mě zajímá, jako doposud. Masti, sirupy, bylinky, filmy z cest a o zvířatech...

Rozhovor 7 – respondent 7, žena, 94 let, základní vzdělání

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Jak bych vám to vysvětlila... moje maminka byla vdova. Její manžel zemřel, aniž by měli nějaké děti. Tatínek byl také vdovec, z manželství měl tři děti. No a spolu měli ještě další tři děti, já jsem byla poslední. Mamince bylo 44 a tatínkovi 49 let, když jsem

se narodila. Dělal boty ke krojům, sjížděli se k němu zákazníci z 5 okolních obcí. Ve škole jsem měla samé jedničky, ale když jsem ji dokončila, tak se zrovna sestra vdala... a maminka řekla, že tím, že odešla z rodiny jedna pracovní síla, měla bych místo ní pomáhat doma já. Potom jsem se seznámila s manželem, měli jsme dvě děti, ten mi řekl, že nás i s dětmi uživí. Takže jsem zůstala doma až do doby, kdy syn začal chodit do první třídy. To jedna z mých známých pracovala v plastikářské dílně a mě to zlákal také. Byl tam strašný smrad a vydržela jsem tam 11 měsíců, syn býval často nemocný, tak jsem práci ukončila. Potom jsem se za několik let dozvěděla o šití spodního prádla, byla to práce doma, tu jsem dělala 20 let.

2. Proč se vzděláváte?

Ono to tak jde samo, to se ani jinak nedá....

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Baví mě to, hlavně četba. Doma to byl problém, byla práce venku, říkali mi: „už zase čteš“... Četlo se hlavně v zimě, to jsme četli všichni, každý svou knížku. Když k nám někdo přišel, tak říkal, že tady všichni čtou...

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

Pro mě už asi vzdělávání nemá žádný význam. Je to náplň dne, nemám čas přemýšlet nad tím, že mě něco bolí. Když se do něčeho začtu a zajímá mě to, nemyslím na bolest.

Co bych jinak dělala? Jsem na tento způsob života zvyklá, nechodím na návštěvy, nejsem člověk, který by se sdružoval nebo vyhledával společnost. Tady z domova u mě byla jen jednou na návštěvě paní z druhého oddělení, se kterou jsme se znaly z dřívějšíka. Už ale zemřela.

5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

No, co bych jinak dělala? Neměla bych co dělat. Takhle se podívám na nějaký pořad, něco si přečtu...

6. Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?

To už asi není otázka pro mne... ☺.

7. V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?

Půjčuju si také knížky, i když tady v té naší knihovničce (pozn. v domově pro seniory) si pomalu nemám co vybrat. Knižky mi vozí i syn, ale ne od Javořické, ale třeba Simmela. Taky si hledám na youtube o cizích zemích, nebo mi posílá na mail i moje kamarádka – učitelka, i když ona je ve věku mého syna, tak kamarádka ☺ - cestopisné filmy. Dcera teď také hodně cestuje, nahrává mi videa ze svých cest na flešky, mám jich už 13. Porovnáváme si, co si já najdu na internetu s tím, co ona viděla při zájezdech ☺.

Luštím i křížovky, v televizi se dívám na soutěže, na ZOOM o zvířátkách nebo o cestách.

Na tabletu si přečtu, co se kde děje... Teď mě zajímaly zprávy o Trumpovi, víte, že jeho první žena byla ze Zlína, tak mě to zajímá. Jinak sleduji i diskuze, oni se tam někdy hádají, tak to mě moc nezajímá.

Divám se také na informace o různých místech, jedu po mapě a co mě zajímá, tak se podívám. Našla jsem si i svou rodnou vesnici na Jižní Moravě, dívala jsem se na uličky, co je kde nového, to je tam všechno vidět. A pustila jsem si také jejich záznam z kulturních akcí, ale už špatně slyším..

Někdy něco nevím, tak si to vždycky poznačím a až přijde syn, tak se ho zeptám. Teď mi kamarádka poslala něco, co mi nešlo otevřít, píše to, že si mám stáhnout aplikaci, tak už mám poznačené, že se na to syna poptám, co to je.

Tady v domově chodím na cvičení paměti. To mi jde, hlavně o cizích zemích vím vždycky všechno. Tuhle se nějaký pán ptal, jak to, že to všechno vím... ☺.

8. Splňuje vzdělávání vaše očekávání?

Ano, víte, už to ale není ono. Už moc dobře nevidím a se sluchem je to také čím dál horší. Syn mi dal k tabletu i sluchátka, ale stejně to moc neslyším a víc zesílit už hlas nejde. Na televizi také používám sluchátka.

9. Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?

Vyhovuje mi, jsem zvyklá si číst. Na tabletu si také najdu, co potřebuji. Naučil mě na něm pracovat syn, dovezl mi ho před asi dvěma lety. Nejdříve mi ho při několika

návštěvách ukazoval a mamí, podívej se, co je tady a co je tady... on mě na to připravoval. A potom mi ho tady nechal... tak jsem se na něm pomaličku naučila pracovat.

10. Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?

Komunikuji mailem s kamarádkou i dcerou. Z knížek se dovídám stále nové věci, myslím, si, že je to potřeba.

11. Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?

To už asi také není otázka pro mě.. ☺

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?

Pokud by se objevilo něco nového, co by mě zaujalo, tak bych se o tom určitě chtěla dozvědět víc... Teď se musím se zeptat syna, co znamená stáhněte si aplikaci ☺.

Jinak je to cesta k usnadnění stárnutí a konce života. Trvá to už moc dlouho, jde to pomalu, už nechodím, vidím čím dál hůř a teď i špatně slyším...

Rozhovor 8 – respondent 8, žena, 85 let, VŠ

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Celý život jsem byla učitelka. Po tom, co byla možnost odejít do důchodu, jsem ještě vypomáhala, ale ne na té škole, kde jsem učila, ale na jiných, brigádně.

Také jsem nějakou dobu ještě doučovala doma děti. Maminky byly rády, ne každé děcko je citlivé na všechno...

2. Proč se vzděláváte?

To vás nutí. Je tolik věcí, které vám chybí a které byste potřebovala doplnit a objevovat...

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Jednoznačný, já si myslím, že bez vzdělání dneska nejde nic. Akorát si myslím, že je nevyvážená situace – pořád vykládají, jak jim chybí učni. To si myslím, že to by měli také řešit.

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

Teď už v ničem. Akorát že se utěšuju, že mi to pořád ještě pálí a že se ještě můžu zajímat o leccos... možná kdybych měla už mozek zakrnělý, tak by vzdělávání odpadlo. Třeba když slyším nějakou zprávičku v televizi, která mě zajímá, tak si to poznačím a už si říkám, kde si to najdu, za kým půjdu, kde si to zjistím, s kým o tom promluví... pořád jsem neodpadla ☺.

5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

Zdraví a psychika, to je automatické.

6. Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?

Teď už ne. Když si vezmu učení, tak proběhly i nějaké změny a v těch už se teď neorientuji...

7. V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?

Teď už toho není tak moc, ale když jsem ještě pracovala, tak jak bylo nějaké školení, tak jsem tam vždycky šla – z oboru školství, psychologie, výchovy dětí apod. Byly to přednášky, kurzy, školení.

Teď čtu, dívám se na vzdělávací televizní pořady, chodím na přednášky a akce tady v domově... i když často jsou to hudební akce. Ale pamatuji si na jednu přednášku, měl ji nějaký zhruba třicetiletý mládenec, byla o Kanadě... a nejenom o přírodě a o tom, co se mu tam líbilo ze zvířat a rostlinstva, ale zmiňoval se i o školství, o životě, o studentech, jestli chodí do školy pozdě nebo brzy, jak chodí do školy, jestli chodí pěšky, nebo autem, kde parkují, jak se při tom k sobě chovají, jak si vyhledávají levné hospůdky, kde se ve skupince levně nají a podobně. Tak to se mi moc líbilo, takových přednášek bych tady chtěla víc.

Jednou týdně chodím také na cvičení paměti. Mívá to aktivizační pracovnice každý čtvrtek. Napřed jsem tam chodila se strachem, říkala jsem si, že si řeknou ta učitelka, ta je blbá. Potom jsem to ale pustila za hlavu a říkala jsem si, co vím, to vím a co nevím, to nevím. A nakonec jsem ráda, když tu otázku vím... ona nám chystá úkoly slovní, kdo ví odpověď na tu otázku, tak se přihlásí a odpoví a nebo nám vypracuje na papír písemné úkoly, dá nám je a my doplňujeme správné odpovědi. Pak si to společně

zkontrolujeme a zjistíme, co máme dobře, co máme špatně a ona je taková bezvadná, ona je taková vynalézavá a uklidňuje nás, protože někteří z počátku jsou takoví „já ne, já se bojím, to je ostuda, když něco nevím“ tak ona vyvádí ty lidi z toho, že to není ve škole, že to si jen tříbí svůj mozek a říká, co víte, napište... chodí nás tam asi patnáct, je nás víc skupinek, a všichni tam chodí rádi.

8. Splňuje vzdělávání vaše očekávání?

Kdysi jsem to počítala, já jsem asi 24 roků studovala. Nejdřív jsem vystudovala učitelku mateřské školy, potom jsem si dodělala pro národní školu a nakonec pro druhý stupeň... Teď už to moc nerozebírám, jestli naplňuje nebo nenaplňuje, ještě by se tam toho mohlo vejít víc, ale já už nemám zase zdravotní podmínky, abych někam ještě dojížděla a za mnou nebude jedinec jezdit, že... takže nenaplňuje se dá říct, uvítala bych ještě něco víc, ale nemám pro to zdravotní možnosti.

9. Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?

Chodila jsem i na univerzitu třetího věku, ale to už je taky víc než 20 roků. Už ani nevím, jaký jsem si zvolila obor, ale psali jsme také nějakou závěrečnou práci, ale bylo to určitě něco, co se vztahovalo k tomu školství. I teď bych ještě využila jinou možnost, ale už se kvůli pohybovým problémům nikam nedostanu.

10. Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?

Tak co se týká té univerzity třetího věku, tak jak říká tady aktivizační pracovnice, která vede trénování paměti, že si tříbíme paměť, tak tam jsme si taky tříbili paměť, tam jsme si obnovili ty svoje zbylé síly, protože jsme museli vydržet třeba 2-3 hodiny tu přednášku.

11. Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?

Ano, protože já jsem začínala rok jako učitelka v mateřské škole, po roce jsem se konečně dostala na místo v národní škole nebo v obecné škole, to se každou chvíli jmenovalo jinak, teď je to základní škola a to napřed ve třídách 2-5 a potom ve třídách 2-9. Pak mě udělali zástupcem ředitele po deseti letech a když zemřel ředitel, tak mě udělali ředitelkou školy.

Ted' mám jen radost, když se mi daří správně odpovídat při tom našem trénování paměti.

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání?

Rekreačně. Drží mě to nad vodou, protože já ten konec života už mám těžký. Manžel mně zemřel, syn mi zemřel, no, nejsem sama, my jsme čtyři sourozenci, ale když se to takhle nahromadí v tak krátké době, že zemře manžel i syn, tak je toho moc.

Rozhovor – respondent R 9, muž, 70 let, základní vzdělání

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Nejvíce jsem v životě pracoval jako řidič – mezinárodní autobusové linky, zájezdového autobusu a řídil jsem i kamion. Nyní si přivydělávám jako správce.

2. Proč se vzděláváte?

Naučil jsem se na internetu, abych si mohl číst víc novinek a názorů. Jinak bych musel kupovat patery noviny. Takhle si přečtu víc komentářů a různé názory najednou. Je pravda, že někdo píše pod články i hlouposti, ale to už potom člověk vyčlení.

Zajímá mě politika, kultura, atletika, novinky ze společnosti a názory lidí na ty události.

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Učení mě nikdy moc nebavilo. Učil jsem se jenom to, o co jsem měl zájem. Jinak, když jsem byl dítě, protože jsem byl ze čtyř bratrů nejmladší, tak nejstarší se ženil a já jsem ještě chodil do školy. Tchán mého nejstaršího bratra byl ředitelem školy, kam jsem chodil. Vzal si do hlavy, že mě musí doučovat... jedním vchodem vcházel a já jsem druhým utíkal.

Vzdělané lidi ale rád poslouchám a rád s nimi i mluvím.

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás

Držím krok s dobou, s mladými, a hledání, čtení a komunikace přes internet mi vyplňuje volný čas.

5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

Jaký jiný přínos... jsem v kontaktu se světem.

6. *Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti ?*

To se tak nedá říct, v mé práci znalosti počítače a internetu nevyužiju. Možná částečně... jako správce sleduji kamery, které jsou řízené počítačem.

7. *V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?*

Před pár lety jsem si pořídil tablet. Začátky byly těžké, učil jsem se s tím zacházet hlavně od kamarádů. Občas jsem něco popletl, tak jsem musel hledat, jak z toho ven... a tak nějak jsem se to naučil. Postupně jsem si založil Instagram, Skype i Facebook. Komunikuji přes messenger i what's up. Všechno se učím postupně... takže učím se pracovat na internetu a učím se z internetu – všechno, co mě zajímá.

8. *Splňuje vzdělávání vaše očekávání?*

Ano, necítím se starý, i když jsem starý... jdu s dobou, mladí se mnou mluví.

9. *Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?*

Vyhovuje mi. Číst knížky mě nebaví, chodit do školy také ne.

10. *Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?*

Na internetu si najdu si všechno, co mě zrovna zajímá, můžu dělat fotky bez foťáku, telefonovat zadarmo...

11. *Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?*

Ano, můžu komunikovat s rodinou, přáteli, na facebooku sleduji jejich novinky... někteří z mých vrstevníků to umí, jiní ne. Třeba můj bratr... ten říká, že ho to nezajímá. Neví ale ani o co jde.. .

12. *Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání ?*

Jaké bych měl plány... Až zase něco vymyslí, tak se to určitě naučím... za 30, 40 let.

Rozhovor – respondent R10, muž, 79 let, SŠ

1. Jaká je vaše bývalá a současná profese?

Lesník, technik polesí. Po ukončení střední školy lesnické jsem nastoupil na polesí blízko mé rodné vesnice, a z tama jsem byl po dvou letech přeřazený na jiné místo. Když jsem se oženil, dostal jsem i služební byt. Dá se říct, že jsem tam zůstal 32 let, až do důchodu. Teď jsem už 22 let v důchodu.

2. Proč se vzděláváte?

Abych si procvičoval paměť, to říkali v televizním pořadu o zdraví, že u seniorů je dobré trénovat paměť. A také co bych jinak dělal, takhle si sednu k televizi nebo knížce a den uběhne příjemně.

3. Jaký je váš vztah ke vzdělávání? (myšleno v průběhu celého života, nejen v současnosti)

Kladný, já jsem byl chodil do školy rád a dobře jsem se i učil. Když jsem byl malý, tak jsem chodil radši do školy, než s krávou na pole.

4. V čem vidíte hlavní přínos vzdělávání pro Vás?

Že se něco nového dozvím, stále nějaké nové zajímavosti. Dívám se na pořady o sportu, o zvířatech, o zdraví, televizní noviny, soutěže... Co je zajímavé, nebo čemu moc nerozumím, tak se potom někoho zeptám.

5. Napadá vás i nějaký jiný přínos (mimo již uvedený)?

Tak třeba v oblasti zdraví. Z pořadů o zdraví se také dozvím hodně věcí. Mám vysoký cholesterol a vysoký tlak, tak si o tom něco přečtu nebo poslechnu v televizi a podle toho si potom vybírám jídla. Nebo co je dobré na klouby, na psychiku... Mám i takovou moc pěknou knížku o bylinkách, podle ní si kupuju bylinky, vyrábím jalovcové kapky...

6. Měl byste zájem využít získané vzdělání za účelem pracovního zařazení do společnosti?

Ne, to ne, jsem spokojený důchodce. Když jsem odešel do důchodu, tak mi potom za 3 roky nabízel kamarád, který dostal les v restituci, abych mu tam šel dělat hajného, ale nešel jsem.

7. V jaké oblasti a jakou formou se vzděláváte po odchodu do důchodu?

Televizní pořady, čtu knížky a noviny. Sleduji pořady s přírodní tematikou, sportovní pořady, televizní noviny, soutěže a poslouchám šlágr. Takové ty seriály mě nelákají. Knížky čtu hlavně o myslivosti, o přírodě, o bylinkách a atlas hub.

8. Splňuje vzdělávání vaše očekávání?

Ano, samozřejmě. Dozvim se hodně zajímavých informací. No, a co v televizi nebo v knihách není, například manipulace s mobilem, tak se zeptám vnuka nebo syna.

9. Vyhovuje vám oblast a způsob vzdělávání, nebo byste upřednostnili jiný způsob či jinou oblast?

Vyhovuje, já bych na přednášky nechodil, jsem raději sám. V klidu si najdu pořad, který mě zajímá nebo si přečtu v knížce, co potřebuju.

Zhruba jednou za měsíc mě navštíví i bývalý spolužák z gymnázia, zůstal svobodný a hodně cestoval. Z těch cest má fotky a sepsané vyprávění, jsem mu říkal, že kdyby to nabídl nějakému vydavateli, tak z toho může být kniha... tak mi vždycky vypráví i o těch svých cestách.

10. Uplatňujete výsledky vzdělávání prakticky?

Dělám si výluhy z bylin, jalovcové kapky a čaje podle knihy o léčivých bylinách. Je mi skoro osmdesát roků a léky mi předepsal lékař až před dvěma lety, беру jeden denně. Myslím, že bylinky na tom mají velký podíl.

11. Cítíte osobní uplatnění a rozvoj v oblasti svého vzdělávání?

Tak člověk se pořád něco nového dozvídá, ale uplatním to už jenom málo. O bylinkách a o zdravé výživě asi nejvíc...

12. Vaše budoucí plány, co se týká vzdělávání a využití vzdělávání?

Dokud mi hlava nevypoví, tak stačí, když to bude jako doposud, jsem spokojený.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Helena Kyriakou

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinované

Název práce: Vzdělávání seniorů jako podpora aktivního stárnutí

Rok: 2017

Počet stran textu bez příloh: 71

Celkový počet stran příloh: 23

Počet titulů českých použitých zdrojů: 20

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 12

Vedoucí práce: Mgr. Martina Karkošová Ph.D.